

☞ Miten ja milloin yksilön kieli muuttuu?

Helsinkiläisidiolektien muutos ja muutoksen tutkimuksen menetelmät

HANNA LAPPALAINEN, LIISA MUSTANOJA JA MICHAEL O'DELL

1 Yksilön puhekieli tutkimuksen kohteena

Suomalaisessa variaationtutkimuksessa on etsitty tällä vuosituhanella uusia suuntia, ja tutkimuskysymykset ja -menetelmät ovatkin monipuolistuneet. Yhtäältä on hyödynnetty aiempaa enemmän muiden tieteenalojen tai kielitieteen suuntausten teoreettisia näkökulmia, toisaalta kehitetty tutkimusmetodeja. Yksi keskeisistä teemoista on ollut variaation tarkastelu reaaliaikaisesta näkökulmasta. Tällaista tutkimusta on tehty niin Suomessa (esim. Kurki 2005; Paunonen 2005a, 2005b; Kunnas 2007; Mustanoja 2011; Palander 2005, 2016) kuin muuallakin (esim. Sundgren 2004; Maegaard, Jensen, Kristiansen & Jørgensen 2013; Wagner & Buchstaller toim. 2018). Tälle on ollut tarvetta, sillä variaationtutkimuksen perustavanlaatuisen teoreettinen kysymys on näennäisaikahypoteesi, jonka testaaminen onnistuu vain reaaliaikatutkimuksen avulla. Artikkelimme, jonka ytimessä on idiolektien reaaliaikainen tarkastelu, pyrkii osaltaan vastamaan tähän haasteeseen.

Reaaliaikatutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitä tarkasteltavassa yhteisössä on tapahtunut kahden tai useamman ajankohdan välillä. Tutkimuksista erotetaan kaksi tyyppiä: trendi- ja paneelitutkimus. Trenditutkimuksessa informantit valitaan uusintatutkimukseen samoilla sosioekonomisilla kriteereillä kuin edellisellä kierroksella, mutta tutkittavat yksilöt eivät välttämättä ole samoja. Paneelitutkimuksessa puolestaan analysoidaan eri ajankohtina täsmälleen samojen yksilöiden kieltä. (Labov 1994: 73–77; Sundgren 2004: 47–52; Paunonen 2005b: 16–21.)

Sosiolingvistisen variaationtutkimuksen keskeisiä ideoita on kuitenkin ollut muutoksen tarkastelu näennäisaikaisesta näkökulmasta eli niin, että eri ikäpolvien välisten erojen on tulkittu heijastavan kieliyhteisössä meneillään olevan kielenmuutoksen eri vaiheita. Havaitun variaation perusteella on ennustettu, mihin suuntaan kieli tulevaisuudessa muuttuu. Näennäisaikatutkimuksen taustalla on muun muassa oletus siitä, että puhujan henkilökohtainen kielimuoto, idiolekti, vakiintuu aikuisikään mennessä ja säilyy koko lailla ennallaan puhujan loppuelämän. Näin ollen on myös oletettu, että vanhempien sukupolvien kielenkäyttö edustaa sitä tilannetta, joka vallitsi näiden suku-

polvien nuoruudessa. (Labov 1994: 43–112; Kurki 2005: 31–37; 2013; Chambers 2009: 206–219; taustaoletusten tarkastelusta ks. Laasanen 2016.)

Vaikka näennäisaikamalli lähtee liikkeelle idiolektien muuttumattomuudesta, jo sen kehittäjä William Labov (1994: 83–84) on ottanut erilaisia muutosmalleja hahmotellessaan huomioon muutoksen mahdollisuuden sekä yksilö- että yhteisötasolla. Konkreettiset reaaliaikatuksimukset osoittavatkin, että idiolektit harvoin pysyvät ennallaan vaan ne voivat muuttua monin tavoin; muutos on enemmän normi kuin poikkeus. Tyypillistä on, että idiolektit muuttuvat eri suuntiin, esimerkiksi toiset puhujat murteellistuvat ja toiset yleiskielistyvät. Yhteisötasolla yksittäisten puhujien kielessä tapahtuneet muutokset voivat kompensoida toisiaan. Näennäisaikahypoteesi toimiikin paremmin yhteisön kuin yksilöiden muutoksen kuvausmallina. (Sankoff, Blondeau & Charity 2001: 151–154; Kurki 2005: 234–238; Paunonen 2005b; Mustanoja 2011: 338–340, 373, 376–377; Buchstaller 2015.)

Valmistunutta reaaliaikatuksimusta on vielä määrällisesti vähän. Tyypillisesti tuksimukset kattavat myös melko lyhyen ajanjakson ja vain kaksi tuksimusajankohtaa. Ainutlaatuinen poikkeus tässä suhteessa on kuitenkin Marjatta Palanderin (2005; ks. myös esim. 2016) tuksimus, jossa yksilöseuruu on jatkunut jo vuosikymmeniä. Tässä artikkelissa esiteltävä tapaustuksimus on reaaliaikainen paneelituksimus. Tuksimuksen kohteena on yhdeksän helsinkiläistä puhujaa, joita on haastateltu kolmena eri ajankohtana: 1970-luvulla noin 20-vuotiaina, 1990-luvulla noin 40-vuotiaina ja 2010-luvulla noin 60-vuotiaina. Tuksimuksemme tekee merkitykselliseksi se, että tarkasteltava aikajänne on noin 40 vuotta ja analysoitavana on aineistoa kolmesta eri aikapisteestä. Sen lisäksi, että artikkelimme tuo uutta tietoa Helsingin puhekielen variaatiosta ja muutoksesta, se nostaa esiin yleisempiä kysymyksiä idiolektien muuttamisesta ja muutoksen tuksimiseen käytettävistä menetelmistä. Tässä artikkelissa hyödynnämme bayesilaisen tilastotieteen kuvausmallia, hierarkkista logistista regressiota (ks. luku 3). Tavoittemme ovat kahtalaiset: Tarkastelemme ensinnäkin konkreettisen aineiston avulla sitä, millaista muutosta helsinkiläisidiolekteissa on tapahtunut ja missä vaiheessa; pohdimme myös muutosten syitä valottamalla sitä, miten tuksittavat ovat itse kuvanneet omaa kielenkäyttöään tai esimerkiksi suhdettaan Helsinkiin. Toinen tavoittemme on teoreettis-metodinen: tarkastelemme tapaustuksimuksemme kautta sitä, mitä idiolektin muutos oikeastaan on ja miten sitä on mahdollista todentaa.

Artikkelimme aluksi avaamme sitä, mitä tarkoitamme idiolektilla ja miten tässä tuksimuksessa määrittelemme muutoksen (luku 2). Ennen idiolektien analyysia kohdistamme huomion vielä käyttämiimme bayesilaisiin menetelmiin (luku 3) ja esittelemme aineistomme (luku 4). Luvussa 5 havainnollistamme idiolektien muutosta fonologisissa ja morfologisissa piirteissä. Artikkelin lopuksi luvussa 6 kokoamme yhteen keskeiset tulokset ja pohdimme niiden merkitystä tulevalle tuksimukselle.¹

1. Kiitämme artikkelin nimettömiä arvioijia rakentavista kommentteista sekä varapäätöimittaja Johanna Komppaa, joka on valvonut artikkelin arviointiprosessia. Artikkelin on syntynyt yhteistyönä: Lappalainen on tarkistanut litteraatit sekä poiminut ja luokitellut niistä tarkasteltavat piirteet. O'Dell ja Mustanoja ovat valinneet menetelmät, ja O'Dell on analysoinut aineiston tilastollisesti. Tuloksia olemme analysoineet yhdessä, mutta päävastuu artikkelin kirjoittamisesta on ollut Lappalaisella ja Mustanojalla. Kaikilla on ollut kokonaisuuden kannalta yhtä tärkeä rooli, mistä kertoo nimien aakkosjärjestys.

2 Idiolekti ja idiolektin muuttuminen

Sosiolingvistiikassa idiolektin käsitteellä tarkoitetaan yksilöllistä lektiä, yhden puhuja-yksilön kokonaista – vaikkakin epätarkkarajaista ja muutosaltista – kielimuotoa. Idiolektiin kuuluvat kaikki ne kielenkäytön piirteet, jotka ovat saman kielen puhujille tai saman puheyhteisön jäsenille yhteisiä, mutta myös kaikki persoonallinen variaatio ja ominaisuudet, jotka kyseisen puhujan henkilökohtaiseen kielelliseen repertuaariin kuuluvat. (Ks. esim. Mustanoja 2011: 73–75.) Käytännössä idiolektien tieteellinen tutkiminen perustuu informanteiksi lupautuneiden ihmisten puheesta tallennettuihin hetkiin, eikä tutkimuksen fokukseen edes yritetä ottaa abstraktia idiolektin kokonaisuutta vaan jokin tietty näkökulma siihen. Jos tarkastelun kohteena on esimerkiksi idiolektissa ilmenevä tilannevariaatio, aineistoa on tarpeen tallentaa erilaisissa puhetilanteissa (esim. Lappalainen 2004). Jos taas tarkastelu keskittyy idiolektin muuttumiseen ajan myötä niin kuin tässä tutkimuksessa, tallennustilanne pyritään vakioimaan. Tässä artikkelissa tutkimusaineistona ovat kahdenkeskisissä haastattelutilanteissa kolmella eri vuosikymmenellä tehdyt äänitallenteet, joita kuvaamme tarkemmin luvussa 4. Idiolektien variaatiota ja muutosta havainnollistamassa on 8 kielenpiirrettä ja erilaiset äänneasetat huomioiden kaikkiaan 17 variaabelia (ks. alalukua 5.1).

Samankin yksilön eri aikoina tehdyt haastattelut eroavat toisistaan joka tapauksessa jonkin verran. Ihmispuhe on lähtökohtaisesti varioivaa, eikä kahta täysin samanlaista haastattelua tai muuta rajattua vuorovaikutustilannetta ole mahdollista tavoittaa. Suhteellisen muuttumatonkin idiolekti näyttäytyy eri haastatteluissa hieman erilaisena varianttijakaumien näkökulmasta. Tätä eriaikaisten haastattelujen keskinäistä varioivuutta ja variaation merkitystä muutoksen tulkintaan on pohdittu aiemmissakin tutkimuksissa (ks. Paunonen 2005a: 192; Gregersen, Jensen & Pharao 2018; Sankoff 2018: 33).

On myös selvää, että yhden puhujan kielellinen repertuaari (ts. idiolektin kokonaisuus) on paljon muuta kuin mitä yhdessä puhetilanteessa tulee ilmi. Jo Pirkko Nuolijärven 1980-luvun muuttajatutkimus osoitti niin kutsutun lomasuomen olemassaolon: Nuolijärven Etelä-Pohjanmaalta ja Pohjois-Savosta Helsinkiin muuttaneiden informanttien syntymämurre oli saanut monelta osin väistyä helsinkiläisyyksien ja laaja-alaisten eteläsuomalaisuuksien tieltä. Tuttu murre kuitenkin kumpusi esiin, kun henkilöt kävivät esimerkiksi loma-aikoina vanhalla kotiseudullaan tapaamassa sukulaisia tai vain soittivat heille. (Nuolijärvi 1986: 244–252.)

Nuolijärven havainto heijastelee ensisijaisesti yksilön puhekielen tilannesidonaisuutta. Tästä syystä reaaliaikaisessa muutoksen seurussa tilanteen kontrollointi on olennaista: Jos tilastollisesti merkitseviä eroja havaitaan kahdessa eriaikaisessa mutta myös vuorovaikutuksen näkökulmasta erilaisessa tallenteessa, havainto voi kertoa yhtä lailla idiolektin tilannevariaatiosta kuin muutoksesta. Jos taas eroja havaitaan kahdessa eriaikaisessa mutta puhetilanteena samankaltaisessa tallenteessa, ensisijainen tulkintavaihtoehto on se, että tarkastellussa idiolektissa on tapahtunut muutosta. Kuitenkin myös haastattelut jakautuvat eräänlaisiin mikrotilanteisiin, tilanteisiin tilanteiden sisällä (ks. esim. Mustanoja 2011: 80–85; Gregersen, Jensen & Pharao 2018). Näiden

huomioiminen on olennaista tulkintoja tehtäessä, mikä havainnollistuu esimerkiksi alaluvussa 5.3 Timon tapauksessa.

Nuolijärven tutkimus osoittaa myös sen, että idiolektin muuttuminen ei yleensä ole totaalista ja peruuttamatonta niin, että vanhaan ei olisi missään olosuhteissa paluuta. Yksilön kielenmuutosta ei olekaan syytä määritellä samalla tavoin kuin koko kieliyhteisössä ajan myötä tapahtuvaa, lopulta päätepisteeseensä johtavaa sosiolingvististä muutosta (ks. Labov 1994: 79–83). Huomattava myös on, että yksilön elinaikana hänen idiolektissaan on mahdollista tapahtua monensuuntaisia muutoksia (esim. Paunonen 2005a, 2005b; Kurki 2005; Mustanoja 2011; Palander 2005; Buchstaller, Krause, Auer & Otte 2017) eikä idiolektin muutosta tule verrata täyteen varioimattomuuteen, sillä variaatio itsessään kuuluu idiolektin perusluonteeseen (Mustanoja 2011: 67–68, 378).

Tässä tutkimuksessa rajaamme idiolektin kuvauksen informanttien kielenkäytössä esiintyvien fonologisten ja morfologisten piirteiden variaatiosuhteiden tarkasteluun ja sen todennäköisyyden havainnollistamiseen, jolla tietyt variantit heidän puheessaan kussakin haastattelussa esiintyvät. Tarkastelun kohde, idiolektin muutos ajan myötä, on tässä määritelty riittävän luotettavasti todennettavaksi eroksi puhujan käyttämien saman piirteen eri varianttien esiintymissuhteissa eriaikaisten aineistojen välillä. Muutos ei siis koske ainoastaan sellaisia variaatiosuhteiden muutoksia, joiden kautta puhuja profiloituu kokonaan uudella tavalla esimerkiksi murteellisten varianttien käyttäjästä yleiskielisten varianttien käyttäjäksi. Toisaalta muutoksena ei pidetä mitä tahansa eriaikaisten aineistojen välillä havaittavaa eroa: idiolektin muutoksen ensisijaiseksi kriteeriksi on tässä tutkimuksessa asetettu tilastollinen merkitsevyys.

Idiolekteihin kohdistuvaa reaaliaikaturkimusta voidaan asetelmana havainnollistaa kolikonheittoesimerkin avulla. Voidaan ajatella, että tiedossa on kolikonheiton tulokset kolmesta eri heittosarjasta. Kolikko voi tuottaa kruunaa ja klaavaa samalla todennäköisyydellä, tai sitten se voi olla jollakin tavalla painottunut niin, että todennäköisyys kruunalle ja klaavalle onkin eri. Kolikko voi myös olla sama eri heittosarjoissa, tai se voi olla muuttunut heittosarjojen välillä. Pääsy on kuitenkin vain heittosarjojen tuloksiin (varianttien kruuna ja klaava lukumääriin kunkin heittosarjan jälkeen), vaikka kiinnostus kohdistuu kolikkoon itseensä: millainen se kullakin kerralla on ja missä suhteessa se kruunaa ja klaavaa tuottaa?

Tutkijoina meillä on tiedossamme esimerkiksi yksittäisen helsinkiläispuhujan MA-infinitiivin illatiivimuotojen tunnuksellisten ja tunnuksettomien muotojen lukumäärät kolmen eri vuosikymmenen haastatteluaineistoissa. Nämä ovat ikään kuin kolmen eri kolikonheittosarjan tulokset: ne kertovat jotain idiolektista, mutta eivät suoraan ole idiolekti. Tarkasteltavien varianttien lukumäärästä riippuen voimme eriateisen varmasti päätellä, missä suhteessa idiolekti MA-infinitiivin tunnuksellisia ja tunnuksettomia muotoja tuottaa.

Selvitettäviä kysymyksiä on tässä tutkimusasetelmassa kaksi:

1) Millainen kunkin heittosarjan kolikko on laadultaan, eli missä suhteessa se tuottaa kruunaa ja klaavaa? Rehdissä kolikonheitossa kolikko on tasaisesti painottunut ja tuottaa kruunaa ja klaavaa yhtä todennäköisesti. Idiolekti sen sijaan voi olla – ja

yleensä onkin – eri varianttien suhteen ”epäreilusti” painottunut ja tuottaa esimerkiksi todennäköisemmin puhekielisiä *meneen*-tyypin muotoja kuin yleiskielisiä *menemään*-tyypin muotoja. Ensin on näin ollen selvitettävä, millä tavoin painottuneena tarkasteltava idiolekti näyttäytyy yksittäisen haastattelun perusteella. Huomattava on, että tässä vertauskuvallisesti käytetty kolikonheittoesimerkki ei viittaa siihen, että väittäisimme varianttien esiintymisen puheessa olevan satunnaista. Idiolektin painottuneisuuteen eli siihen, missä suhteessa saman piirteen eri variantteja puheessa esiintyy, vaikuttavat monenlaiset tekijät. Näihin palaamme luvussa 5.

2) Onko kolikko sama eri heittosarjoissa? Onko tarkasteltava idiolekti pysynyt MA-infinitiivien illatiivimuotojen käytön suhteen samanlaisena, vai onko se vuosien varrella muuttunut? Vaikka kruunan ja klaavan todennäköisyys olisi sama eli kolikko olisi niin sanotusti reilu, se voi yksittäisessä heittosarjassa tuottaa esimerkiksi kaksi tai kymmenenkin peräkkäistä kruunaa. Muuttumatonkin idiolekti ”tuottaa” hieman erilaisia haastatteluita eri vuosikymmenillä. Selvää on, että mitä vähemmän heittosarjassa on heittoja tai mitä vähemmän tarkasteltavia muotoja on osunut tunnin mittaiseen tallenteeseen, sitä epävarmempaa saadusta aineistosta on suoraan päätellä kolikon tai idiolektin laatua. Idiolektien kuvaamisessa olennaista onkin tuoda esiin myös epävarmuustekijä, ”virhemarginaali”, joka tulosten taustalla on.

3 Bayesilainen kvantitatiivinen metodi

Tilastotieteen frekventistisessä eli klassisessa koulukunnassa nojataan tulkintaan, jonka mukaan jonkin tapahtuman todennäköisyys on sen esiintymien osuuden raja-arvo äärettömyydessä, kun jotakin koetta toistetaan (ks. esim. Mellin 1996: 2–3; 8–9). Tilastotieteen bayesilaisen koulukunnan todennäköisyyden tulkinta on pikemminkin lähellä sitä, kuinka ihmiset arjessa todennäköisyyden ymmärtävät: Bayesilainen todennäköisyys kertoo, kuinka varmana jotakin asiaa tai tapahtumaa voidaan pitää. Osa epävarmuudesta johtuu siitä, että tulevaisuus on aidosti auki, osa siitä, että tietoa on tässä hetkessä saatavilla puutteellisesti. Riippumatta siitä, minkälaista epävarmuutta tutkittavaan ilmiöön liittyy, arvioiden tai ennusteiden todennäköisyyttä on mahdollista päivittää uuden tiedon (datan) valossa. Liikkeelle lähdetään todennäköisyysjakaumasta, joka kertoo, kuinka varmoina pidämme mahdollisia arvoja ennen kuin data otetaan huomioon. Tätä ennakkovarmuutta kuvaavaa jakaumaa kutsutaan priorijakaumaksi. Bayesilainen menetelmä päivittää ennakkovarmuutta saatavilla olevan tiedon eli datan valossa uudeksi, niin sanotuksi posteriorijakaumaksi. (Gelman, Carlin, Stern & Rubin 2003: 8; ks. myös O’Dell 2003: 16–17; Spiegelhalter & Rice 2009; Mustanoja 2011: 106–111.)

Tässä tutkimuksessa käytetty malli on bayesilainen hierarkkinen logistinen regressio, johon on otettu kolme pääefektiä (puhuja, vuosikymmen, piirre) sekä näiden interaktiot (puhuja × vuosikymmen, puhuja × piirre, vuosikymmen × piirre, puhuja × vuosikymmen × piirre). Tuntemattomina parametreina mallissa ovat ensisijaisesti kaikki ”yleiskielisyyskolikoiden” todennäköisyydet, mutta nämä määräytyvät mallin

efekteistä. Kunkin efektin kertoimet kertovat kyseisen tapauksen poikkeaman koko puhujajoukon (populaation) yleiskielisyystodennäköisyydestä. Esimerkiksi jokaisella puhujalla on oma kertoimensa, joka ilmaisee, kuinka paljon ja mihin suuntaan hänen yleiskielisyytensä poikkeaa muista. Sen sijaan, että käytettäisiin yleiskielisen variantin todennäköisyyttä sellaisenaan ($0 < p < 1$), käyttämässämme logistisessa mallissa sovelletaan todennäköisyyden niin sanottua logit-muunnosta (logistisen funktion käänteisfunktio), joka on yhtä kuin vastakkaisten todennäköisyyksien suhteen logaritmi ($\ln p/(1-p)$).

Malli on hierarkkinen, koska jokaisen efektin kertoimet ovat itse jakautuneet (nollan ympärille) tuntemattoman keskihajontaparametrin mukaisesti. Tämä keskihajonta toimii siis hyperparametrina, jota bayesilaisittain arvioidaan datan perusteella – eli lasketaan sen posteriorijakauma. Mitä isompi efektin keskihajonta on, sitä erilaisempia ovat sen kertoimet ja sitä enemmän se siis vaikuttaa lopulta kielellisen variantin valintaan. Kaikkien keskihajontaparametrien priorijakaumina olemme tässä käyttäneet Gelmanin (2006) suosittelemaa standardia, puoli-Cauchy-jakaumaa.

Tässä käytettyä analyysia voidaan pitää variaationtutkijoiden keskuudessa laajasti tunnetun VARBRULin (ks. esim. Kurki 2005: 42–50) bayesilaisena vastineena. VARBRUL on käytännössä logistinen regressio, jossa lasketaan parametrien niin sanotun suurimman uskottavuuden (engl. *maximum likelihood*) arvot (vrt. esim. Mendoza-Denton, Hay & Jannedy 2003; Tagliamonte 2006; Baayen, Davidson, Baayen & Bates 2008). Erona tähän bayesilainen analyysi ei yritä löytää vain yhtä ”todennäköisintä” arvoa jokaiselle parametrille vaan laskee kokonaisen posteriorijakauman kaikille parametreille yhteisesti. Päätelmiä tehdään tutkimalla tätä todennäköisyysjakaumaa.

4 Aineisto

Tutkimusaineistomme on osa Helsingin puhekielen pitkittäiskorpusta. Korpus on koostettu vuonna 2013 osana Koneen Säätiön rahoittamaa hanketta (ks. Helpuhe). Sen juuret ulottuvat 1970-luvun alkuun, jolloin Helsingissä toteutettiin Suomen ensimmäinen mittava sociolinguvistinen aineistonkeruu. Tutkimus oli osa laajempaa Nykypuhe-suomen murros -hanketta, jossa tutkimuskohteina olivat Helsingin lisäksi Jyväskylän, Tampereen ja Turun puhekieli. Helsingin osatutkimuksessa kerättiin haastatteluaineisto, jossa tutkittaviksi valittiin eri ikä- ja sosiaaliryhmiä edustavia syntyperäisiä helsinkiläisnaisia ja -miehiä. Tutkittavien tuli olla suomenkielisiä. Heidät valittiin kahdesta sosiaaliselta profiililtaan erilaisesta kaupunginosasta, Töölöstä sekä Kallion–Sörnäisten alueelta, joista ensin mainitussa asui tuolloin valtaosin akateemistaustaisia ja jälkimmäisessä työläistäustaisia henkilöitä. Kaikkiaan vuosina 1972–1974 haastateltiin 149:ää helsinkiläistä. Myöhemmin tästä joukosta koostettiin 96 informantin ydinaineisto, jossa oli tasaisesti eri ikä- ja sosiaaliryhmiin kuuluvia miehiä ja naisia. Kun 1990-luvun alussa yritettiin tavoittaa mahdollisimman monia 1970-luvulla haastateltuja, heitä etsittiin tämän joukon kahdesta nuorimmasta ikäryhmästä (yht. 64). Vuosina 1991–1992 onnistuttiin haastattelemaan toistamiseen 29

informanttia ja lisäksi valittiin uusi nuorten ryhmä (yht. 16 informanttia) käyttäen samoja kriteerejä kuin edellisellä kerralla: puolet (8) oli lukiolaisia, puolet (8) ammatillisista oppilaitoksista. (Paunonen 2006: 63–66.) Näitä kahta aineistokokonaisuutta on tarkastellut tutkimuksissaan erityisesti Heikki Paunonen (esim. 1995 [1982], 1995, 2005a, 2005b); niistä on myös tehty useita opinnäytetöitä (esim. Matilainen 1974; Kurela 1996).

Kolmas aineistonkeruu toteutettiin vuonna 2013. Lähtökohtana oli tavoittaa mahdollisimman monia edellisen kierroksen 45 haastattelusta sekä haastatella uutta nuorten ryhmää. Uusi nuorten ryhmä koostuu jälleen lukiolaisista (8) ja ammattikoululaisista (8), joihin saatiin yhteys edelliskertojen tapaan koulujen kautta.² Edellisen kierroksen eli 1990-luvun informanteista tavoitettiin lopulta 27, joista 13 osallistui tutkimukseen jo kolmannen kerran. Heistä kaikki 1950-luvulla syntyneet eli ensimmäisen haastattelukierroksen nuorinta ikäryhmää edustaneet 9 informanttia muodostavat tämän artikkelin varsinaisen aineiston. Sen sijaan, että olisimme tutkineet kaikkia 13:a kolmeen kertaan haastateltua, päätimme fokusoida tarkastelumme vain yhteen ikäryhmään taustamuuttujien rajaamiseksi. Aiemmin haastateltujen jäljittämisessä käytettiin erilaisia kanavia, kuten Väestörekisterikeskuksen osoitepalvelua ja Internet-hakuja. Kaikkineen tätä uusinta aineistoa, joka koostuu siis 43 haastattelusta³, on ehditty hyödyntää vasta vähän (ks. kuitenkin esim. Vuolle 2016; Kuparinen 2018; Kuparinen, Mustanoja, Peltonen, Santaharju & Leino 2019).

Haastattelijoina ovat toimineet kaikilla aineistonkeruukierroksilla tutkimusavustajat, jotka ovat olleet suomen kielen opiskelijoita. Kaikilla kerroilla on käytetty haastattelurunkoa, jonka ydin on pysynyt vuosikymmenestä toiseen samana, mutta se, missä määrin runkoa on noudatettu, vaihtelee hyvinkin paljon. Vuoden 2013 uusinta-haastatteluisissa haastattelijat pyrkivät tietoisesti ottamaan puheeksi samoja teemoja kuin aiemmilla kerroilla. (Vrt. esim. Buchstaller ym. 2017: 10.) Toistuvia aihepiirejä eri vuosikymmenillä ovat olleet lapsuusmuistot, harrastukset, Helsingissä asuminen ja kaupungin muutos, vuotuisjuhlien vietto sekä havainnot eri kielistä ja kielimuodoista. Haastattelujen kokonaiskesto on noin tunti, ja kaikista on litteroitu vähintään puoli tuntia. Litterointi on tehty opiskelijavoimin. Aineistoa säilytetään Kielipankissa, jossa se on luvanvaraisesti tutkimuskäytössä.⁴

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme siis yhdeksän yksilön kielenkäyttöä. Tutkittavat ovat syntyneet vuosina 1952–1957 ja olleet haastateltavina kaikilla kolmella seuruukierroksella: 1970-luvun alussa ollessaan keskimäärin hieman alle 20-vuotiaita,

2. On syytä huomata, että vaikka koulutus edelleenkin periytyy vahvasti Suomessa (esim. Naumanen & Silvennoinen 2010), ei kouluvalinta (lukio vs. ammattikoulu) heijasta samalla tavalla sosiaalista taustaa ja suuntautumista kuin aiemmin – voihan ammattikoulustakin jatkaa periaatteessa aina yliopistoon asti. Isoja muutoksia on tapahtunut myös asuinalueiden sosiaalisessa profiilissa. Niinpä pitäytymisestä tiettyihin asuinalueisiin on tingitty jo 1990-luvulla, kun on valittu uusia nuoria informanteiksi.

3. Tarkkaan ottaen haastateltuja tehtiin yhteensä 45, mutta koska kahdessa nuorten haastattelussa kävi ilmi, että haastateltavat eivät olleetkaan syntyperäisiä helsinkiläisiä, nämä jätettiin varsinaisen ydinaineiston ulkopuolelle.

4. Kiitämme kaikkia hankkeen tutkimusavustajia, joista viimeisimpinä aineistotyöhön ovat osallistuneet Saira Marttila, Jenna Sorjonen, Sanni Surkka, Suvi Syrjänen, Suvi Vierula ja Marjut Vuolle (ks. 1970- ja 1990-luvun aineistojen keruusta ja litteroinnista Paunonen 2006: 63–65).

1990-luvun alussa 40 ikävuoden tuntumassa ja vuonna 2013 noin 60-vuotiaina. Analyysimme perustuu kultakin puhujalta koko tunnin mittaiseen haastatteluun. Aineisto on litteroitu Praat-ohjelmalla, jolla ääni ja litteraatti on kohdistettu toisiinsa. Koska litteroijia on ollut useita ja litterointiperiaatteet ovat vaihdelleet, olemme kuunnelleet koko aineiston ja tarkistaneet käyttämämme litteraatit.

Taulukkoon 1 on koottu keskeiset taustatiedot tutkimistamme yksilöistä.

Taulukko 1.
Fokussyksilöiden esittely.

Peitenimi (yksilöivä koodi) ⁵	Syntymä- vuosi	Suku- puoli	Alkuperäinen asuin- alue ja kotitausta	Ammatti
Anneli (F59)	1952	nainen	Töölö akateeminen	kotiäiti (1990-l.), opettaja (2010-l.)
Anita (F60)	1954	nainen	Töölö akateeminen	opettaja (1990-l. myös vararehtori)
Asta (F62)	1952	nainen	Töölö akateeminen	konttoripäällikkö (2010-l. eläkkeellä)
Arja (F63)	1952	nainen	Töölö vanhemmat toi- misto- ja asiakas- palvelutyössä (alempaa keski- luokkaa)	pankinjohtaja (1990-l.), asiakaspalvelija kauppaliik- keessä (2010-l.); toiminut välillä myös yksityisyrittäjänä
Timo (M45)	1952	mies	Sörnäinen työläistäusta	käytönsuunnittelija (atk) (1990-l.), lukkoseppä (2010-l.)
Tapani (M47)	1957	mies	Sörnäinen työläistäusta	asentaja (1990-l.), sairaanhoidtaja (2010-l.)
Antti (M51)	1952	mies	Töölö akateeminen	opetus- ja tutkimusteh- tävisissä yliopistolla
Ari (M55)	1955	mies	Töölö vanhemmilla työläistäusta	diplomi-insinööri
Asko (M58)	1955	mies	Töölö vanhemmilla työläistäusta	lääkäri

Tutkittavista neljä on naisia, viisi miehiä. Kahta miestä lukuun ottamatta kaikki muut on luokiteltu 1970-luvulla ylimpään tai toiseksi ylimpään sosiaaliryhmään, ja he ovat

5. Informanttien nimeämisessä on ollut periaatteena se, että "akateemisten" nimet alkavat A:lla ja työläistäustaisten T:llä. Akateemisuus on tässä kuitenkin hyvin väljä käsite, ja tarkkaan ottaen se viittaa niihin, jotka olivat ensimmäisen haastattelun aikaan lukiolaisia tai käyneet lukion ja asuivat Töölön alueella. Kuten taulukosta käy ilmi, kaikkien kotitausta ei ole akateeminen (eli vanhemmat eivät toimineet ns. professioammateissa) eivätkä kaikki ole päätyneet akateemiselle uralle (ks. luokkaluokittelusta esim. Erola 2010). Nimen perässä on ilmoitettu yksilöivä koodi, jota kustakin haastateltavasta käytetään Helsingin puhekielen pitkittäiskorpuksessa.

asuneet tuolloin Töölön alueella.⁶ He ovat käyneet lukion, ja informanteista viisi (Anneli, Anita, Antti, Ari ja Asko) on hankkinut sen jälkeen akateemisen koulutuksen; osan kohdalla (Ari ja Asko) se tarkoittaa sosiaalista liikkuvuutta (ks. esim. Naumanen & Silvennoinen 2010). Timolla ja Tapanilla on puolestaan työväenluokkainen tausta ja juuret Sörnäisten alueella. Tapani on siirtynyt oppivelvollisuuden päätyttyä ammattikouluun ja Timo suoraan työelämään. Tapani on aikuisiällä koulutautunut sairaanhoitajaksi ja näin siirtynyt ammattikoulutetusta työväestöstä koulutettujen asiakaspalvelutyöntekijöiden luokkaan (ks. ammattiluokittelusta Erola 2010: 31). Kun tutkittavien joukko ei jakaudu sosiaalisten muuttujien suhteen tasaisesti ja varsinkin kun yksilöitä on näin vähän, tutkimuksemme lähtökohtana ei ole informanttien vertailu sukupuolen tai sosiaalisen taustan perusteella, vaan tarkastelemme heitä ennen muuta yksilöinä. Silloin kun aineistossa ilmenevä variaatio antaa siihen kuitenkin aihetta, kiinnitämme huomiota myös näihin sosiaalisiin taustamuuttujiin, joiden yhteydestä kielelliseen variaatioon on keskusteltu sosiolingvistiikassa alusta lähtien (esim. Labov 1966; Chambers 2009).

5 Fonologisten ja morfologisten piirteiden bayesilainen analyysi

Tässä luvussa tarkastelemme idiolektien variaatiota ja muutosta. Olemme valinneet analysoitavaksi fonologisia ja morfologisia piirteitä, jotka esittelemme alaluvussa 5.1. Alaluvuissa 5.2–5.4 havainnollistamme fokussyksilöidemme kielenkäyttöä.

5.1 Valitut piirteet ja kuvaustavan havainnollistus

Tutkimukseen valittuja ilmiöitä yhdistää se, että ne on voitu tulkita piirteinä binäärisiksi: kussakin tapauksessa käytössä olevia variantteja on kaksi, joista toista pidetään perinteisesti yleiskielisenä eli normitetun kirjakielen mukaisena ja toista puhekielisenä. Äänne- ja muotopiirteissä olemme erottaneet eri muotoryhmiä omiksi variaabeleikseen, koska aiemmat tutkimukset (esim. Paunonen 1995 [1982], 2005a) antavat viitteitä, että variaatio voi olla niissä erilaista eikä niitä ole välttämättä mielekästä niputtaa yhteen.

Valittu analyysitapa mahdollistaa jokaisen variaabelin riippumattoman tarkastelun, sillä yhden piirteen eri muotoryhmiä on tilastollisessa analyysissä käsitelty ikään kuin ne olisivat itsenäisiä piirteitä eikä niitä ole ennalta sidottu toisiinsa. Näin kullakin variaabelilla on mahdollisuus näyttäytyä variaatioltaan samanlaisena tai erilaisena kuin saman tarkasteltavan ilmiön toiset muotoryhmät (variaabelit). Tältä osin tutkimuksemme poikkeaa totutusta (ks. kuitenkin esim. Paunonen 2005a) ja tuo lisävalaistusta myös piirteiden sisäiseen heterogeenisyyteen.

6. Muissakin paneelitutkimuksissa on havaittu, että alun perin sosiaalisesti tasainen informanttijauma vinoutuu ylempiin sosiaalisiin ryhmiin painottuvaksi (ks. esim. Sankoff 2018).

Tutkittavat ilmiöt ovat seuraavat:⁷

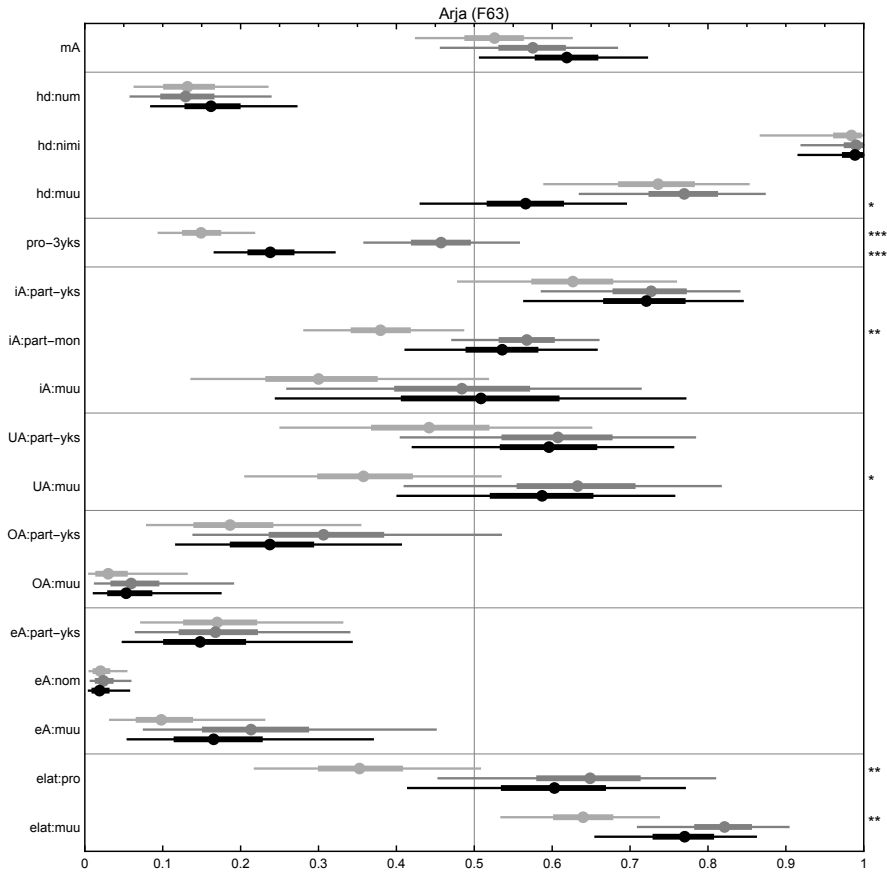
- **MA-infinitiivin illatiivi** (*pelaamaan ~ pelaa(n)*)
- **hd-yhtymä**
 - numeraalit (*kahdeksan ~ kaheksan*)
 - erisnimet (*Taivallahden ~ Taivallahen*)
 - muut (*lähden ~ lähen*)
- **Yksikön 3. persoonan pronomini** (*hän ~ se*)⁸
- **iA-yhtymä**
 - yksikön partitiivi (*ruotsia ~ ruotsii*)
 - monikon partitiivi (*poikia ~ poikii*)
 - muut: A-infinitiivi (*etsiä ~ etsii*), supistumaverbit (*leviää ~ levii*)
- **UA-yhtymä**
 - yksikön partitiivi (*koulua ~ kouluu, tehtyä ~ tehtyy*)
 - muut: A-infinitiivi (*istua ~ istuu*), supistumaverbit (*haluaa ~ haluu*)
- **OA-yhtymä**
 - yksikön partitiivi (*palloa ~ palloo*)
 - muut: *ainoa ~ ainoo, ainoastaan ~ ainoostaan*; A-infinitiivi (*sanoa ~ sanoo*), supistumaverbit (*putoaa ~ putoo*)
- **eA-yhtymä**
 - yksikön partitiivi (*mäkeä ~ mäkee*)
 - eA-nominit (*hirveä ~ hirvee*)
 - muut: A-infinitiivi (*lukea ~ lukee*), supistumaverbit (*rupean ~ rupeen*)
- **Elatiivi**
 - yksitavuiset pronominivartalot (*tosta ~ tost*)
 - muut (*koulusta ~ koulust*)

Tarkasteltavaksi on valittu piirteitä, joita on jo aiemmin tutkittu Helsingin puhekielestä ja joissa on havaittu ilmenevän sekä idiolektin sisäistä että puhujien välistä variaatiota (esim. Matilainen 1974; Sorsakivi 1982; Paunonen 1995 [1982], 2005a, 2005b; Kuparinen 2018). Bayesilaisen lähestymistavan ansiosta tarkastelua ei ole tarvinnut rajata tiheästi esiintyviin piirteisiin, vaan mukaan tilastolliseen analyysiin on voitu ottaa myös harvaan esiintyviä piirteitä, kuten *hd*-yhtymä erisnimissä.

Havainnollistamme tutkimissamme piirteissä ilmenevää variaatiota idiolekti-kohtaisten kuvioiden avulla. Kuvioista käy ilmi, miten kukin edellä yksilöidystä 17 kielellisestä muuttujasta varioi kolmena haastatteluajankohtana: 1970-luvulla, 1990-luvulla ja 2010-luvulla. Havainnollistamme kuvaustapaa kuviolla 1 (s. 560), joka esittää Arjan kielen variaatiota. Piirteet on sijoitettu kuvioon allekkain, ja vaakasuora akseli kuvaa

7. Variaabeleiden keskinäinen järjestys ei ole tässä listauksessa eikä variaatiota havainnollistavissa kuvioissa merkityksellinen muuten kuin siitä näkökulmasta, että vanhastaan samaksi piirteeksi katsotujen ilmiöiden (esimerkiksi *hd*-yhtymä eri äänneasemissa) variaabelit ovat peräkkäin.

8. Tarkkaan ottaen yksikön 3. persoonan pronominivariaatio on luonteeltaan leksikaalinen eikä äännteellinen tai muoto-opillinen variaabeli, mutta yksinkertaisuuden vuoksi puhumme fonologisista ja morfologisista piirteistä, kun viittaamme tutkimamme piirrejoukon kokonaisuuteen.

Kuvio 1.
Arja (F63).

kunkin piirteen osalta sen varianttien todennäköistä jakautumista puhekielisten (vasemmalla) ja yleiskielisten (oikealla) suhteen. Mitä lähemmäs arvoa 1 jonkin piirteen variaatiota kuvaava jana sijoittuu, sitä vahvemmin puhujan variantit painottuvat yleiskielen suuntaan – ja päinvastoin. Kunkin piirteen kohdalla on kolme eriväristä viivaa. Niistä ylin eli vaaleanharmaa kuvaa idiolektissa havaittavaa variaatiota 1970-luvulla, keskimäinen eli tummanharmaa 1990-luvulla ja alin eli musta 2010-luvulla. Kunkin jana kuvastaa kuvastaa 95 prosentin luottamusväliä, janan paksumpi osuus 50 prosentin luottamusväliä. Janan keskivaiheilla oleva piste esittää posteriorijakauman mediaania, eli on yhtä varmaa (50 %), että ilmiön todennäköisyys on suurempi tai pienempi kuin mediaaniarvo. Voidaan siis yksinkertaistaen sanoa, että tutkimuksen perusteella on 95-prosenttisen varmaa, että tarkastellun piirteen varianttien suhteet jakautuvat janan kuvaamalla tavalla. Esimerkiksi Arjan MA-infinitiivin illatiivimuodot (kuviossa ylimpänä) jakautuvat 95-prosenttisen varmasti kaikilla vuosikymmenillä niin, että hieman yli puolet on yleiskielisiä MA-tunnuksellisia varianteja. Mitä lyhyempi jana on, sitä pienempi on luottamusväli eli virhemarginaali. Kun jana on lyhyt, on suuri varmuus esiintymien taustalla olevasta todennäköisyydestä. Jos jana on pitkä, epä-

varmuutta on enemmän. Kuvion oikeaan reunaan lisätty tähtiluokitus kertoo, onko muutos tilastollisesti erittäin merkitsevä eli $p < 0.001$ (***) , merkitsevä eli $p < 0,01$ (**) tai melkein merkitsevä $p < 0,05$ (*). Niissä tapauksissa, joissa tähtiä ei ole, ei ole tapahtunut tilastollisesti merkittävää muutosta. Kyseessä on siis posterioritodennäköisyys, että muutos ei ole tapahtunut juuri niin päin kuin se janojen avulla on kuvattu (ks. luku 3): mitä pienempi p -arvo on, sitä luotettavampana voidaan tulosta pitää. (Ks. myös Mustanoja 2011: 111–115.)

Kuviota 1 voimme näin ollen havaita esimerkiksi sen, että Arjalla on tapahtunut sekä yksitavuisten pronominivartaloiden että muiden sanojen elatiivimuotojen loppuheitossa tilastollisesti merkitsevä muutos 1970-luvulta 1990-luvulle. Jos puolestaan tarkastellaan A -loppuisia vokaaliyhtymiä, huomataan, että ” UA -yhtymä, muut”-muuttujan osalta variaatiosta ei saada yhtä tarkkaa kuvaa kuin eA -nomineista. Tämä johtuu siitä, että UA -tapauksia on vähemmän kuin eA -nomineja. Epävarmuustekijä jää siis suuremmaksi, mistä kertoo janan pituus. Kuvio paljastaa myös samassa äänneympäristössä ilmeneviä eroja. Jos hd -yhtymä esiintyy numeraalissa, kato eli puhekielinen variantti on varsin tavallinen, kun taas muissa tapauksissa (erisnimet, muut) on kaikilla vuosikymmenillä tyypillisempää käyttää yleiskielistä hd -varianttia.

Aineisto ja sen kuvaamisessa käytetyt menetelmät mahdollistaisivat myös jokaisesta yksittäisistä piirteistä liikkeelle lähtevän analyysin. Tässä tutkimuksessa päähuomion kohteena on kuitenkin idiolekti. Seuraavaksi tarkastelemmekin yksittäisen puhujan tasolla ilmenevää variaatiota idiolekti idiolektilta edellä esittelemiemme 17 piirteen valossa. Analyysin perusteella tutkimamme idiolektit voi jakaa kuuteen ryhmään:⁹

- 1) idiolektit, joissa on havaittavissa yleiskielistymistä sekä 1970-luvulta 1990-luvulle että 1990-luvulta 2010-luvulle
- 2) idiolektit, jotka ovat yleiskielistyneet 1970-luvulta 1990-luvulle mutta joissa ei ole tapahtunut tilastollisesti merkitsevää muutosta enää sen jälkeen
- 3) idiolektit, jotka ovat ensin yleiskielistyneet 1970-luvulta 1990-luvulle ja sitten puhekielistyneet 1990-luvulta 2010-luvulle
- 4) idiolektit, jotka ovat puhekielistyneet 1970-luvulta 1990-luvulle, eikä sen jälkeen ole tapahtunut tilastollisesti merkitsevää muutosta
- 5) idiolektit, jotka ovat puhekielistyneet 1970-luvulta 1990-luvulle ja yleiskielistyneet 1990-luvulta 2010-luvulle tultaessa
- 6) idiolektit, joissa ei ole tapahtunut juuri lainkaan tilastollisesti merkitsevää muutosta.

Lähdemme liikkeelle tapauksista, joissa on tapahtunut ensi vaiheessa yleiskielistymistä (tyypit 1–3, alaluku 5.2), ja tarkastelemme sen jälkeen niitä idiolektejä, joissa muu-

9. Teoriassa muutostyyppinä on olemassa yhdeksän: tässä esiin nousseiden kuuden tyyppin lisäksi mahdollista olisi, että a) idiolektissa olisi tapahtunut puhekielistymistä sekä ensimmäisellä että toisella tarkasteluajanjaksolla, b) idiolekti olisi ensin pysynyt muuttumattomana ja sitten yleiskielistynyt tai c) idiolekti olisi ensin pysynyt muuttumattomana ja sitten puhekielistynyt.

tos on ensin edennyt puhekielen suuntaan (tyypit 4–5, alaluku 5.3). Lopuksi otamme huomion kohteeksi idiolektin, jossa muutos on ollut koko tarkastelujakson ajan vähäistä (tyyppi 6, alaluku 5.4). Tarkastelun jäsentämistä juuri kahden ensimmäisen aikapisteen välisen muutoksen perusteella puoltaa se, että kaikissa muuttuneissa idiolekteissa muutokset ovat olleet suurempia ensimmäisen 20 vuoden aikana (1970-luvulta 1990-luvulle) kuin jälkimmäisellä ajanjaksolla (1990-luvulta 2010-luvulle).

5.2 Yleiskielistyminen nuoruusiän jälkeen

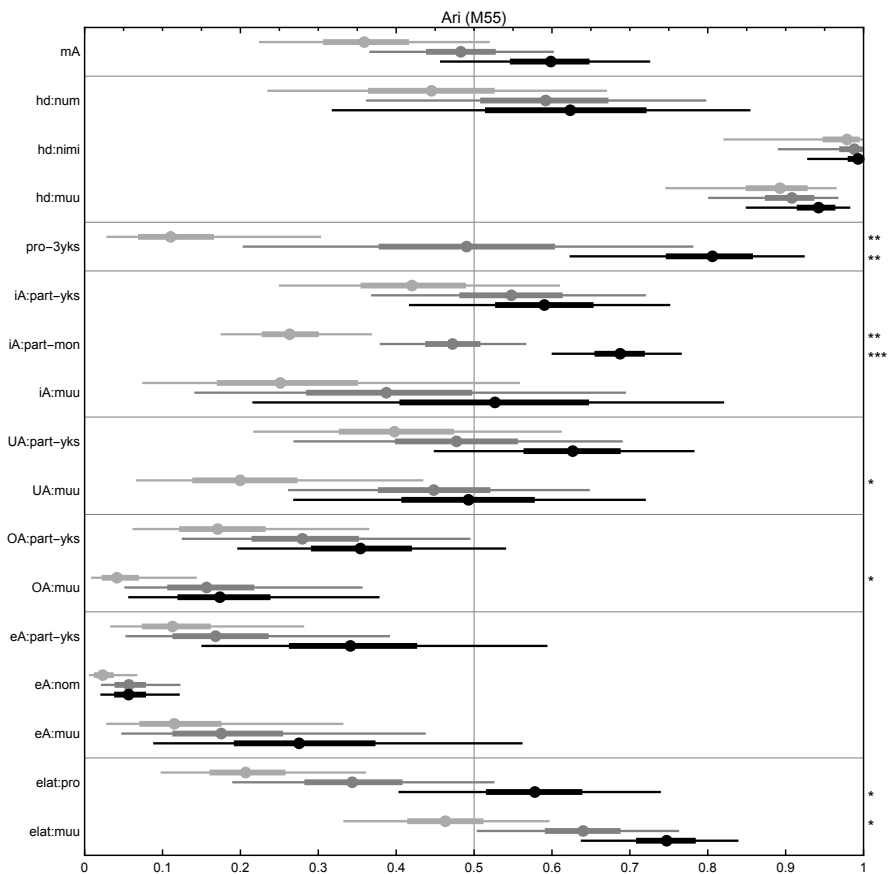
Suurin osa tutkimistamme yksilöistä (6/9) kuuluu niihin, joiden idiolekti on yleiskielistynyt nuoruusvuosien ja keski-ikäistymisen välillä. Tämä joukko jakaantuu kuitenkin kolmista sen suhteen, mitä on tapahtunut seuraavan 20 vuoden aikana. Aineiston tilastollinen analyysi osoittaa, että idiolektien muutos on ollut tutkituissa piirteissä selvästi suurempaa ensimmäisen tarkastelujakson aikana kuin jälkimmäisten 20 vuoden aikana. Yksilön kieli näyttäisi siis olevan hyvin altis muutoksille vielä aikuistumisen jälkeen eli karkeasti ikävuosien 20 ja 40 välillä. Muutoksen suuntaa voi pitää odotuksenmukaisena, sillä aiemmatkin tutkimukset antavat viitteitä siitä, että aikuisiän ensimmäisinä vuosikymmeninä puhetapa muuttuu kohti standardia. Tavalisimmin tätä on selitetty työelämän vaikutuksella (ks. esim. Palander 2005: 313–314; Mustanoja 2011: 373; Rickford & Price 2013; Buchstaller 2015: 470–471). Osa haastattelavista oli ensimmäistä haastattelua tehtäessä vielä lukiossa tai ammattikoulussa, osa jo siirtynyt muihin opintoihin tai työelämään. 1990-luvun alussa, toisella haastattelukierroksella, yhtä lukuun ottamatta (Anneli) kaikki olivat työelämässä ja viisi oli perustanut perheen. Muut paitsi Anneli olivat asuneet haastattelujen välisen ajan pääkaupunkiseudulla.

Ainoa informantti, jolla muutoksen suunta näyttäisi olleen koko tarkastelujakson ajan lievästi kohti yleiskieltä, on Ari (ks. kuviota 2). Kuviosta 2 ilmenee, että Arin kielenkäytössä on merkkejä hienoisesta muutoksesta yleiskielen suuntaan koko 40 vuoden ajan, mutta useimmissa piirteistä muutos on tilastollisesti korkeintaan melkein merkitsevää (*). Päätelmiä on siis syytä tehdä varovasti.

Ari oli ensimmäisen haastattelun aikaan vielä lukiolainen ja opiskeli sen jälkeen diplomi-insinööriksi. Hän on työskennellyt koko työuransa samassa yrityksessä, pitkälti samantyyppisissä asiantuntijatehtävissä. 1990-luvun haastattelussa hän antaa selvästi ymmärtää pyrkivänsä puhumaan ”kirjakieltä”, kun haastattelijä kysyy, käyttääkö hän nykyään slangisanoja (esim. 1).¹⁰

- (1) Ari: ehkä, jopa pyrkiny, välttämään jossaim määri et, et meilläki, sanotaan töiss_on ihmisiä eri puolilt Suomee, hyvinkip paljo että, ei oo mikää sillai, helsinkiläine yritys ja, ja, ehkä se, synnyttää vaan turhia tämmösiä, jännitteitäki, nykyaikana että, aika lail puhun, kirjakieltä. tai näin ainaki luule(n). (1990-luvun haastattelu)

10. Kaikki esimerkit ovat kuunneltavissa verkkolehdestä.

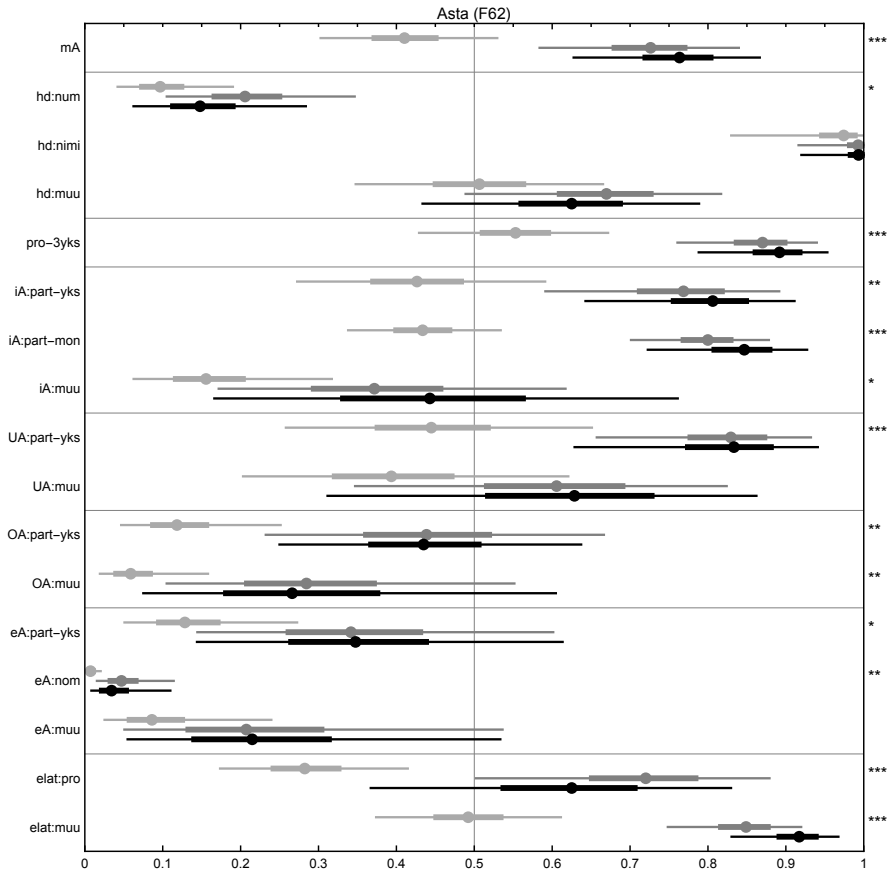

Kuvio 2.
Ari (M55).

Katkelmasta saatava vaikutelma ei ainakaan tutkittujen piirteiden valossa ole erityisen yleiskielinen, mutta haastateltavan oma kommentti kertoo kuitenkin tietynlaisesta orientaatiosta.¹¹

Tutkimistamme yksilöistä kolmen idiolektissa yleiskielistyminen näyttäisi pysähtyneen 1990-luvulle; 1990-luvulta 2010-luvulle heidän kielenkäytössään ei ole tapahtunut ainakaan tutkittujen piirteiden osalta tilastollisesti merkitsevää muutosta. Tällä tavalla voi luonnehtia Astaa, Arjaa ja Askoa. Kohdistamme huomiomme tässä Astaan, jonka variaatio ilmenee kuviosta 3 (s. 564); Arjan idiolektia havainnollistava kuvio oli esillä edellä (ks. kuviota 1 s. 560), Askon puolestaan on verkkoliitteessä (kuvio 4). Kuviosta 3 voidaan havaita, että Astalla muutosta on tapahtunut 1970-luvulta 1990-luvulle yli puolessa tutkituista piirteistä ja poikkeuksetta yleiskielen suuntaan; kuudessa piirteessä muutos on ollut tilastollisesti erittäin merkitsevää. Asta oli ensimmäisen haastattelun aikaan jo kirjoittanut ylioppilaaksi ja aloittanut kielten opinnot yliopistossa, mutta

¹¹ Ari puhuu kaikissa haastattelussa varsin rauhallisella tempolla, mutta erityisen korostunutta se on 2010-luvulla, mikä saattaa selittää esimerkiksi loppuvokaalien suurempaa säilymistä.

Kuvio 3.
Asta (F62).

myöhemmin hän kuitenkin siirtyi kaupallisen alan oppilaitokseen. Haastattelun sävy on vahvasti puhekielinen: tutkituista 17 variaabelista 13:ssa luottamusväliä kuvaavan janan keskikohta eli mediaani sijoittuu selvästi jatkumon puhekieliselle puolelle. Ensimmäisestä haastattelusta välittyy kuva, että Astalla on vahva helsinkiläinen identiteetti: ”mä oon kolmannen polve helsinkiläisiä. enkä, koskaan haluais muuttaap pois täältä. en mä usko et mä viihtyisin missääm pienemmäl paikalla.” Vaikka yksilön samaistumisesta omaan asuinpaikkaansa ei voikaan tehdä sellaista suoraviivaista päätelmää, että kotiseuturakas ihminen suosisi automaattisesti paikallista puhetapaa (ks. Vaattovaara 2009), tässä tapauksessa puhekielisten varianttien käyttö on hyvin linjassa alueellisen identifoitumisen kanssa – olivathan juuri nuo variantit 1970-luvulla tyypillisiä syntyperäisten helsinkiläisnuorten puheessa (Paunonen 1995 [1982], 2006). Esimerkissä 2, jossa Asta muistelee lapsuuttaan, puhekielisyyttä ilmenee esimerkiksi jälkitaivujen A-loppuisten vokaaliyhtymien pitkävokaalisina muotoina (*huonompää, ainoo, kaikkee*), A:n loppuheittona sekä elatiivissa (*näist*) että muissakin sijamuodoissa (*niilt, siel, samois, siin*), *hd*-yhtymässä katomuotona (*yhet*) ja *MA*-infinitiivin illatiivin lyhyenä varianttina (*lähteny opiskeleen*). Joistakin piirteistä esiintyy myös yleiskielisiä variantteja

(esim. loppuheitoton *meistä* ja MA-tunnuksellinen *meni siivoomaan*), mutta yleissävy on puhekielinen.

- (2) Asta: A-talolaiset oli paljon huonompii kun E-talolaiset meiäm mielestä.
 Haast: ja toisimpäin,
 Asta: mejjänki talossa, tai mejjäm portaassa, ku mä kerran laskin niin meit- siin oli kolme kerrosta, ja siin oli yli kolkyt lasta. ja sitte se, mejjän äiti oli melkein ainoo näist ku oli koko päivän kotona. ja hän sitte huols nää kaikki talol lapset ku sitte, ne kaatu ja yhet meinas, ne poltti, ne meinas polttaak koko huoneiston ku niilt kiehu kaakkaao yli ja, siel rupes lieskat jo lyömään ni, sitte ne soitti mejjän äidin ovi- tai meidän ovikelloo ja sit meni äiti taas siivoomaan sinnek kaikkee. mut se oli se ku oli niin hirveen pienii huoneistoja ja, paljon asu lapsii, samois huoneistoissa ja, siinäki on ihan, ihan jakaantunus se että ketkä on lähteny opiskeleen eteenpäin ja ketkä on jäänyns siihen. (1970-luvun haastattelu)

Toista haastattelua tehtäessä Asta oli työssä perheyriityksen konttoripäällikkönä. Itse haastattelussa tästä ei puhuta, vaan kysymykset koskevat lähinnä haastateltavan asuinhistoriaa sekä vuotuisjuhlien viettoa, joka on hallitseva puheenaihe monessa 1990-luvun haastattelussa. Verrattuna 1970-luvun haastatteluun tämä 20 vuotta myöhemmin tehty tallenne on selvästi yleiskielisempi, mikä näkyy siinä, että vain seitsemässä piirteessä luottamusväliä kuvaavan janan mediaani osuu jatkumon puhekieliselle puolelle. Esimerkissä 3, jossa Asta kertoo muutostaan Helsingistä Espooseen, on silti – varsinkin vanhemman polven akateemisten helsinkiläisten haastatteluihin verrattuna – hyvin puhekielinen sävy. Jos kuitenkin otetaan vertailukohdaksi esimerkki 2, voidaan huomata, että esimerkiksi *iA*-yhtymässä on usein pitkävokaalisen variantin sijasta vokaaliyhtymä (*ensimmäisiä, viimesiä vuosia*); myös *A:n* loppuheitto on vähäisempää (esim. *laatikoita, vanhemmilla, siellä*).

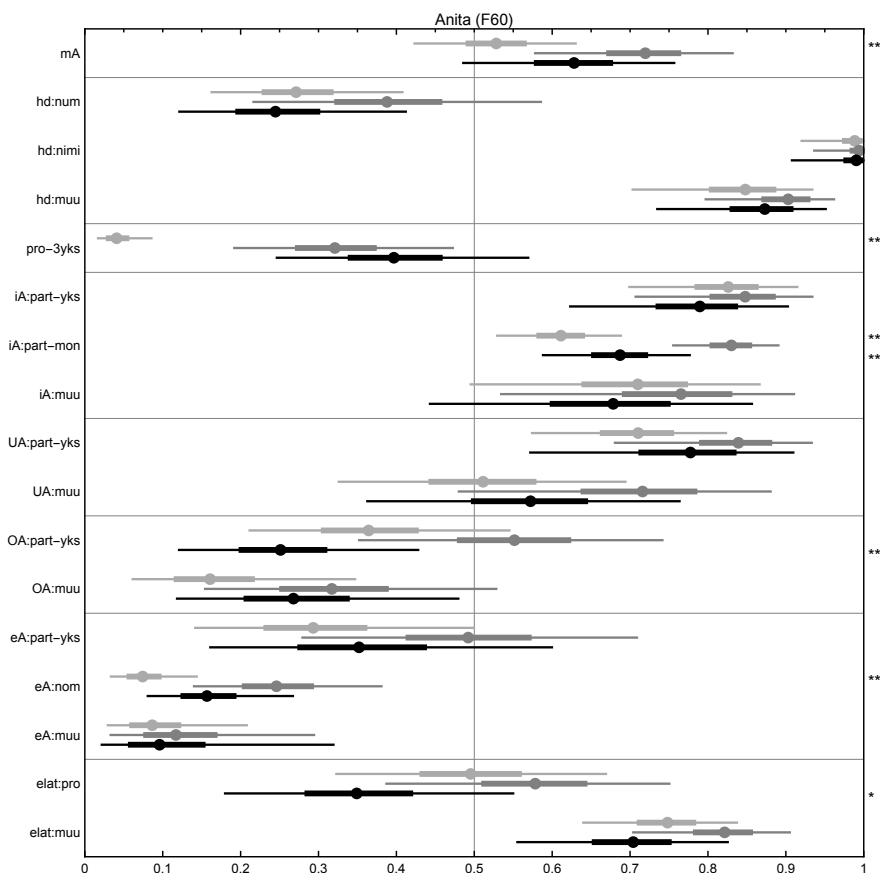
- (3) Haast: eiks susta tuntunu pahalta muuttaa, Helsingistä, sinne Espoosee ja vielä metsän keskelle niinku sä sanoit.
 Asta: no kyl se sillon oli kun, ensimmäisiä kertoja mä muut- öh laatikoita vein mä ajat- et luoja mihin mä oom pääni pistäny. mutta sit se, hinku oli hirveen suuri, sinne omakotitaloon ja sitte, meill_on, olin tavallaan tai näihim matkoihin on tottunu, sekä mun vanhemmilla että appivanhemmilla on kesämökki. Espoossa? eli Espoon rajamailla, Siikajärvellä. ja, kos(ka) se on niil lähellä ni siel, siel t- ollaan niinku kesät asuttu ja, ei nyt iha viimesiä vuosia mutta et lapsena me asuttiin kaikki kesät siellä. että tottu siihem matkaan. (1990-luvun haastattelu)

Yleiskielisyys ilmenee myös muissa kuin tässä tutkituissa piirteissä. Astan puheessa huomiota kiinnittävät esimerkiksi sellaiset tälle ikäpolvelle varsin epätyypilliset variantit kuten NUT-partisiipeissa loppu-*t:n* säilyminen (*asunut*), yksikön 1. persoonan omistusliitteen käyttäminen (*mun isäni*), painottoman *i*-loppuisen diftongin jälki-

komponentin säilyminen (*jaksoi*) ja monikon 3. persoonan verbikongruenssi (*kaikki tietävät*). Vaikka näitä variantteja esiintyy vain satunnaisesti, yleiskieliset muodot kiinnittävät helposti kuulijan huomion juuri harvinaisuutensa vuoksi (ks. Paunonen 2005a, 2006).

Kuviosta 3 ilmenee myös se, ettei kahden jälkimmäisen haastattelun välillä ole havaittavissa merkittäviä eroja tutkittujen piirteiden variaatiossa. Luottamusväliä kuvaavan janan mediaani on miltei kaikissa piirteissä samalla kohdalla kuin edellisessä haastattelussa eikä ero ole missään piirteessä tilastollisesti merkitsevä. Kolmannen haastattelun aikana Asta oli jo eläkkeellä. Hän oli vaihtanut välillä työpaikkaa, mutta työn luonne oli pysynyt varsin samanlaisena. Muutenkaan hänen elämässään ei näytä tapahtuneen sellaisia muutoksia, joiden voisi otaksua asettaneen paineita kielenkäytön muuttamiselle. Astan, Arjan ja Askon kohdalla äänne- ja muoto-opillinen variaatio näyttää siis vakiintuneen noin 40 ikävuoteen mennessä, kenties jo aiemmin.

Kolmatta tyyppiä edustavat ne idiolekit, joissa yleiskielistymistä on seurannut myöhemmin, 1990-luvulta 2010-luvulle, puhekielistyminen. Muutosta on siis tapah-

Kuvio 5.
Anita (F60).

tunut eri ajanjaksoilla vastakkaisiin suuntiin. Tämä kuvaus sopii Anitan ja Antin idiolekteihin. Tarkastelemme ensin Anitaa (ks. kuviota 5) ja lopuksi myös lyhyesti Anttia.

Kuviosta 5 ilmenee, että ensimmäisellä tarkastelujaksolla Anitan puhetapa selvästi yleiskielistyi useiden variaabeleiden osalta. 1970-luvulla hän kävi lukiota ja kertoi haastattelussa koulunkäynnistään, harrastuksistaan, perheestään ja lapsuusajan leikeistä. Seuraavassa katkelmassa on puhe ratsastuksesta ja hevosten hoitamisesta.

(4) Haast: miks sä oot ihastunuj just tähän, hevoseem mist sä sanoit.

Anita: no ku, öö, enne joulua mä sitä jo rupesin saamaan mä oon nyt, mä en oos sil monta, mä oon nyt ratsastanus sil kymmenen kertaa vasta. se nyt ne ei oo nii hirveestik koska, se, tyttö joka, myös tykkää täst se on ratsastanus sil kaksikymment kertaa siin_ov vähän eroo. mutta, mä sain sen nyt, ennej joulua, se oli ollu, sill_ei ollur ratsastettu tunneilla vähään aikaan ku se oli ollun niin hurja. se puree ja potkii ja, tommone et se oli ollus semmonen, niinku, vihanej ja semmone, vaarallinen siel niinku ollam mukana ja. sit se rupes taas tuleem mukaan ja sit mä sain sen ja mä pelkäsin sitä kauheesti. mut sit ku sill_on niin hyvä askel siell_on hyvä istuus sen, ravissa ja sit siel on siel on se, tottelee kauheen hyvin. ni mä rupesin tykkään siit hirveesti. koska, mä tykkään just semmosist et jotka, jo- jotka välillä temppuilee eikä mees sillain niinku junat ettei tarttet tehdäm mitään. semmoset on paljon kivempii jos saa tehdäj jotaki. (1970-luvun haastattelu)

Anitan puhekielisyys ilmenee esimerkiksi A-loppuisten vokaaliyhtymien edustuksesta (*hirveesti, eroo, istuu, kivempii*), elatiivimuotojen loppuheittoisuudesta (*täst, semmosist*) ja MA-infinitiivin illatiivimuodoista (*rupes tulee, rupesin tykkää*).

Toisen haastattelun aikaan, 1990-luvun alussa, Anita toimi opettajana ja vararehtorina. Haastattelu tehtiin hänen työpaikallaan, ja hän puhuu siinä paljon työstään – usein asiantuntijan roolissa (ks. myös Paunonen 2005a: 190–191). Esimerkissä 5 hän pohtii opettajan merkitystä oppilaiden oppimiselle.

(5) Haast: saat sää ihmiset oppii matematiikkaa kun mull_on sellanen muistikuva että se on, se on jotenki hankalaa.

Anita: em mä tiedä saanks mä sa- em mä, em mä usko et toinen ihminen saa oppimaan. toinen ihminen voi ehkä, ehkä tota, luoda semmosia, tilanteita tai, tai semmosia hetkiä että että, toinen, toinen oppii varsinaisestis semmost mä en, e- oikeestaa uskos siihen et kukaan saa ketään oppimaan mitään et kyl se jo- oppiminen täytyy tapahtua, jokaisessa, jokaisessa yksilössä, niinku itsestään. mut_että, opettaja voi ollas siinä hyvänä, hyvänä tämmösenä apuna. tai voisi ollah hyvänä apuna.

Haast: mitenkä sun oppilaas menestyy yleensä.

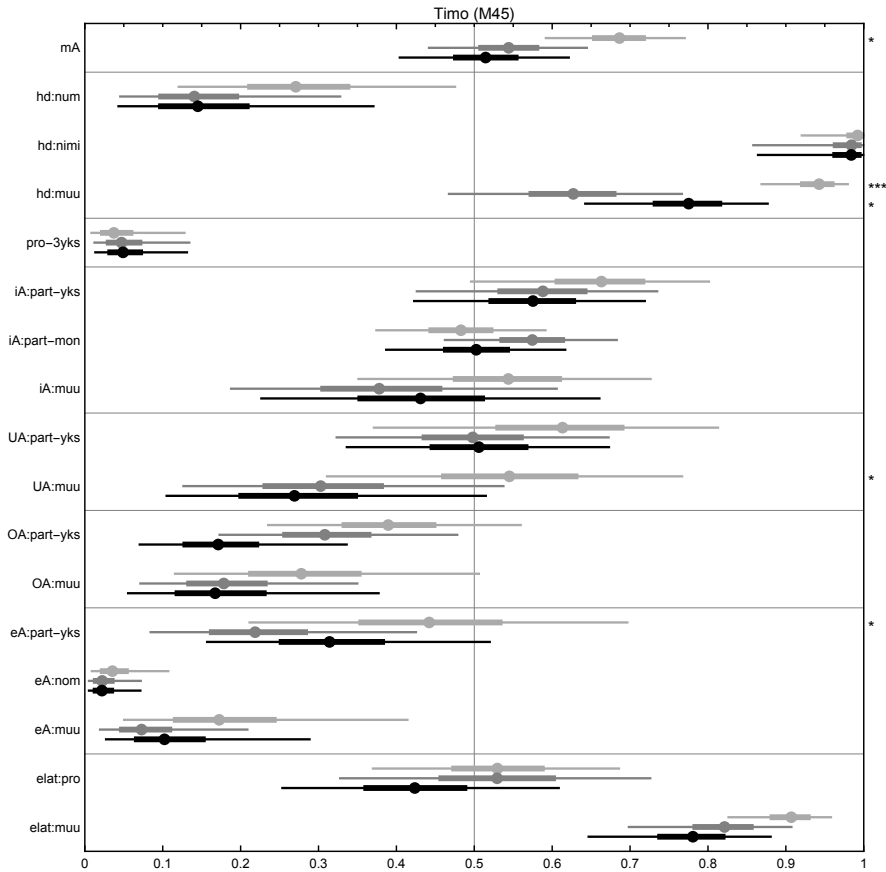
Anita: öö siit_on hirveen vaikee, sanoos suoraa siinä mielessä että meillä, meillähän on täs koulussa meill_on, meit_on neljä matematiikan opettajaa ja, me opetetaan niitä oppilaita ristiin rastiin et ei oo, varmaankaan olemassa semmosta o- oppilasta jota, jota, minä olisin

Samanlaisia tendenssejä on havaittavissa myös Antin idiolektissa (ks. kuviota 6 verkkoliitteessä). Anitaan tavoin hänkin on tehnyt akateemisen uran ja on lähtöisin akateemisesta perheestä. Antilla muutos 1970-luvulta 1990-luvulle on ollut huomattavasti suurempi kuin Anitaalla. Muutos yleiskielen suuntaan on ollut merkitsevää tai erittäin merkitsevää peräti 13 piirteessä 17:stä. Ensimmäisen haastattelun aikaan hän oli juuri aloittanut yliopisto-opinnot, 1990-luvun alussa hän toimi opetus- ja tutkimustehtävissä yliopistolla, millä on oletettavasti ollut vaikutusta hänen puhetapaansa. Viimeisimmässä, 2010-luvulla tehdyssä haastattelussa keskustellaan paljon kieliasioista, ja siinä Antti korostaa pitävänsä tärkeänä, että puhetapaa mukautetaan kulloisenkin kontekstin ja puhekumppanin mukaan. Vaikka hän sanoo olevansa ylpeä helsinkiläisistä juuristaan, hänestä on tärkeää puhua kussakin tilanteessa niin, että kaikki ymmärtävät eikä korostaa omaa taustaansa esimerkiksi käyttämällä slangia. Vastaavanlaista ”vieraskoreutta” on tullut esiin aiemmissakin tutkimuksissa (ks. Ainiala & Lappalainen 2010: 83–84). Kun tarkasteluun otetaan 1990- ja 2010-luvun haastattelujen välinen suhde, havaitaan, että muutoksen suunta on ollut päinvastainen. Muutos koskettaa kuitenkin harvempaa piirrettä, ja vain kahdessa variaabelissa se on tilastollisesti merkitsevää. Mitään selvää syytä tälle tendenssille on vaikea löytää. Tästä muutoksen suunnasta huolimatta Antti on kaikista yhdeksästä informantistamme yleiskielisin sekä 1990- että 2010-luvun haastattelussa. Vaikka yliopistossa ei edellytetä nykyään yleiskielistä puhetapaa, työympäristö voi silti ohjata kiinnittämään huomiota omaan puhetapaan ja säätelemään sitä esimerkiksi haastattelun kaltaisessa tilanteessa (ks. myös Asikainen 2018: 42–49).

5.3 Puhekielistyminen nuoruusiän jälkeen

Kahdella yksilöllä idiolekti on muuttunut nuoruusvuosien jälkeen eli 1970-luvulta 1990-luvulle puhekielisempään suuntaan. Timon idiolektissa ei ole tapahtunut 1990- ja 2010-luvun välillä muutosta kuin *hd*-yhtymässä (muut kuin numeraalit ja erisnimet), jossa ero varianttien yleisyysuhteissa on tilastollisesti melkein merkitsevä, kun taas Annelin idiolekti on muuttunut jälleen yleiskielisempään suuntaan. Annelin idiolektissa on siis tapahtunut samantapaista aaltoliikettä kuin edellä käsitellyillä Anitaalla ja Antilla mutta päinvastaisiin suuntiin.

Tarkastelemme ensin Timon idiolektia, jonka variaatio käy ilmi kuviosta 7 (s. 570). Kuten edellä totesimme, yleiskielistymismuutosta voi pitää varsin odotuksenmukaisena, kun tarkastellaan ajanjaksoa nuoruudesta keski-ikään. Samaa ei voi sanoa päinvastaisesta kehityksestä. Kuvio 7 havainnollistaa sitä, että Timon jälkimmäinen haastattelu on pikemminkin ensimmäistä puhekielisempi. On kuitenkin huomattava, että useimmissa piirteissä ero ei ole tilastollisesti merkitsevä tai se on korkeintaan melkein merkitsevä. Vaikka on merkillepantavaa, että Timo oli jo 1970-luvun haastattelun aikaan töissä – toisin kuin muut informanttimme –, selitys kahden haastattelun erolle liittyyne silti enemmän haastattelutilanteeseen kuin hänen elämänvaiheisiinsa. Ensimmäisessä haastattelussa Timo nimittäin puhuu etupäässä partiotoiminnasta, jossa hän oli paikallisosastonsa johtotehtävissä. Hän asettuukin vahvasti asiantuntijan rooliin ja esittelee toiminnan haasteita ja keskeisiä periaatteita. Vaikka tätäkään haastattelua ei voi pitää yleiskielisenä, esimerkki 7 havainnollistaa hyvin sitä, miten yleis-

Kuvio 7.
Timo (M45).

kielisiä varianteja kuitenkin vilahtelee Timolla hivenen enemmän kuin muilla tapaus-
tutkimuksemme informanteilla heidän nuoruuden haastatteluissaan. Yleiskielisiä
muotoja esiintyy esimerkiksi *A*-loppuisissa vokaaliyhdytymissä (*paistoa, leiriä*), *MA*-
infinitiivin illatiivimuodoissa (*ruveta tekemään, mennään ostamaan*) ja *hd*-yhdytymässä
(*tehdään*). *A*:n loppuheittokaan ei ole yhtä tyypillistä kuin joillakin muilla puhujilla
(vrt. *etupäässä, nuotiolla, retkillä*), ja esimerkiksi *ts*:n edustuminen sanassa *viitsi* (vrt.
viitti) rikkoo puhekielistä vaikutelmaa.

(7) Haast: eiks ne nykyisim partiolaiset enää, lettuja paistakkaa.

Timo: no kyl sitä aina silloin tällön kyl se vähemmän on mitä ennen, ennen
on_ollu, t se on siinä et ei kukaan niinku, viitsi itser ruvetat tekemään
sitä taikinaa, ja tota, sehä ois etupäässä niinku, nuotiolla paistettava. ja
nää lettupannut meill_on melko vähissä et niitäkää ei nyt, oop paljoo
ennen ku, taas mennää kauppaan ja ostamaan niitä. mut kesäleireillä
meill_on tämmöne ollu ja, sit näil lippukunnan, retkillä mitä,
tehdään että koko porukka lähtee. ni silloin meill_on yleensä ollut

tämmöstä, iltanuotio-ohjelmaj jälkeen, räiskäleem paistoa ja tämmöstä makkarampaistoa. mut niitäki on noin ninku pari kertaa, sev viikon aikana mitä leiriä on. siinä ottaa sitte budjetti kiinnit taas jos rupee useemmim pitämää. (1970-luvun haastattelu)

Partiotoiminnasta tulee puhe myös kahdessa myöhemmässä haastattelussa, mutta niissä Timon rooli on erilainen: hän asettuu ennemminkin muistelemaan kuin esittelemään asiantuntijana sen toimintaa. Esimerkissä 8 hän kertoo, miten partiotoiminta johti hänet perustamaan oman toiminimen, jonka kautta hän välitti skeittitarvikkeita tuntemilleen lapsille ja nuorille.

- (8) Timo: just sen takii ku, justiin tätä partioporukkaa näit nassikoita nehän jatkuvasti istuskelee meillä ja, sitte talom porukkaa ni, niin tota, ne aina ruinas että lähev viemää kauppaan ne haluu skeittikamoi ostaa et. piti Stokkalle lähteet tai, tai jonneki Stadii hakee, hakees sitte skeittilautaa tai, grippiä tai renkaita tai, trukkeja. ja ne makso, pual omaisuutta aina siäl kaupas mä sanoi et ei täst tuum mitää et nyt pannaam budju pystyy ja, ruvetaa trokaa halval. sitte mä pistin oman budjum pystyy ja, pistin sen kaupparekisterii ja, sain jopa yhen maahantuojan jolta mä ostan sitte halvalla skeittikamoi ja myyn niitä. (1990-luvun haastattelu)

Tässä Timon puhetyyli on hyvin erilainen kuin edellä esimerkissä 7, mikä ilmenee esimerkiksi slangisanojen käyttönä (esim. *nassikka*, *Stokka*, *Stadi*, *budju*, *trokata*; ks. Paunonen & Paunonen 2000). *hd*-yhtymässä on kato (*lähe*, *yhen*), ja MA-infinitiivin illatiivimuodot ovat tunnusetta (*lähtee hakee*, *ruvetaa trokaa*); A:n loppuheittoa on runsaasti (*näit*, *skeittikamoi*, *kaupas*, *täst*).

2010-luvun haastattelusta käy ilmi, että Timo on vaihtanut työpaikkaa ja toimi tuolloin lukkoseppänä. Partiotoiminta oli jäänyt sivuun, mutta edelleen hän oli vahvasti mukana lasten ja nuorten harrastustoiminnassa, tuolloin urheiluseuran kautta. Kenties tämä vahva kosketus nuorten kieleen on osaltaan vaikuttanut siihen, että hänen puhetapansa ei ole suuresti muuttunut vaan siinä on kaikilla vuosikymmenillä vahvasti helsinkiläinen ja puhekielinen sävy. Ensimmäisen haastattelun pienet erot liittyvät tulkitamme mukaan ennen kaikkea Timon omaksumaasi asiantuntijarooliin.

Timon tavoin myös Annelin puhetapa poikkeaa 1990-luvulla 1970-luvusta puhekieliseen suuntaan, mutta 2010-luvulla hän suosii useassa piirteessä enemmän yleiskielisiä variantteja kuin edellisessä, 1990-luvun alun haastattelussa (ks. kuviota 8 verkko-liitteessä). Ensimmäisen haastattelun (esim. 9) aikaan Anneli oli abiturientti. Yksiy yleiskielisten varianttien runsauteen on se, että hänen puhevalleen oli tuolloin luonteenomaista ironinen tyyli, jonka tehokeinona hän viljelee koodinvaihtoja (merkitty kursivilla; ks. vastaavanlaisista koodinvaihdoista Lappalainen 2004: 281–335).¹²

12. Tähän piirteeseen on kiinnittänyt huomiota myös Paunonen (2005a: 175–176), joka on tarkastellut samaa puhujaa.

- (9) Haast: minkälaisii leikkei te harrastitte silloin pienempänä
 Anneli: no, enste nyt oli iham pienenä ni sillo oli nuket, silloin ku mä oli jotain, kolmen neljän ja sitte ku mä oli viiden ni sitte *astuivat autot elämään* ja ne kesti ainaki kahteentoist asti.
 ((poistettu 6 vuoroa; keskustelua pihaleikeistä))
 Haast: entä, koulum pihalla.
 Anneli: no ei nyt siellä tehty paljon mitää hypättii hyväl tsäkäl narua ja, parbia ja, stiplua ja tämmöstä.
 Haast: minkälai on stiplu.
 Anneli: öö, *mikäli nyt, vanha muistini ei petä* ni, ni se on tota sellasta ku tehdään semmone, öö, kuvio, joka ov vähä erilainen ku parbi ja sit siin on numerot ja sitte ku, astuu sev viivam päälle ni tää on se stiplu.
 (1970-luvun haastattelu)

1990-luvun haastattelussa koodinvaihtoja puhekielisestä tyylistä hyperkorrektin yleiskieliseen tapahtuu vain satunnaisesti. Tuolloin Anneli oli kotiäitinä, ja hänen arkensa pyöri vahvasti lasten elämän ja harrastusten ympärillä. Ennen lasten syntymää hän oli opiskellut yliopistossa kieliä, mutta opinnot olivat jääneet kesken, eikä hän ollut ehtinyt olla työelämässä. Osan tästä ajasta Anneli oli asunut Tampereella, ja haastattelusta voi päätellä, että tämä ajanjakso on entisestään lujittanut hänen helsinkiläistä identiteettiään. Voisikin olettaa, että näillä Annelin elämäkerrallisilla seikoilla on ollut (Helsingin) puhekielen käyttöä vahvistava vaikutus. Vähintäänkin voi sanoa, ettei hänellä ole ollut työelämän synnyttämiä paineita yleiskielistää puhetapaansa kuten oletettavasti monilla muilla. (Ks. myös Paunonen 2005a: 189–190.)

Tilanne oli kuitenkin ratkaisevasti muuttunut siinä vaiheessa, kun Anneli oli haastateltavana kolmatta kertaa vuonna 2013. Lapset olivat aikuistuneet, ja Anneli oli toiminut vuosia opettajana yläkoulussa. Siirtyminen kodin ulkopuolelle töihin lienee yksi selitys muutokselle. Huomiota kiinnittää lisäksi se, että aivan samoin kuin nuoruuden haastattelussa hän toisinaan tekee selvästi havaittavia koodinvaihtoja hieman liioittelunkin huoliteltuun yleiskieleen:

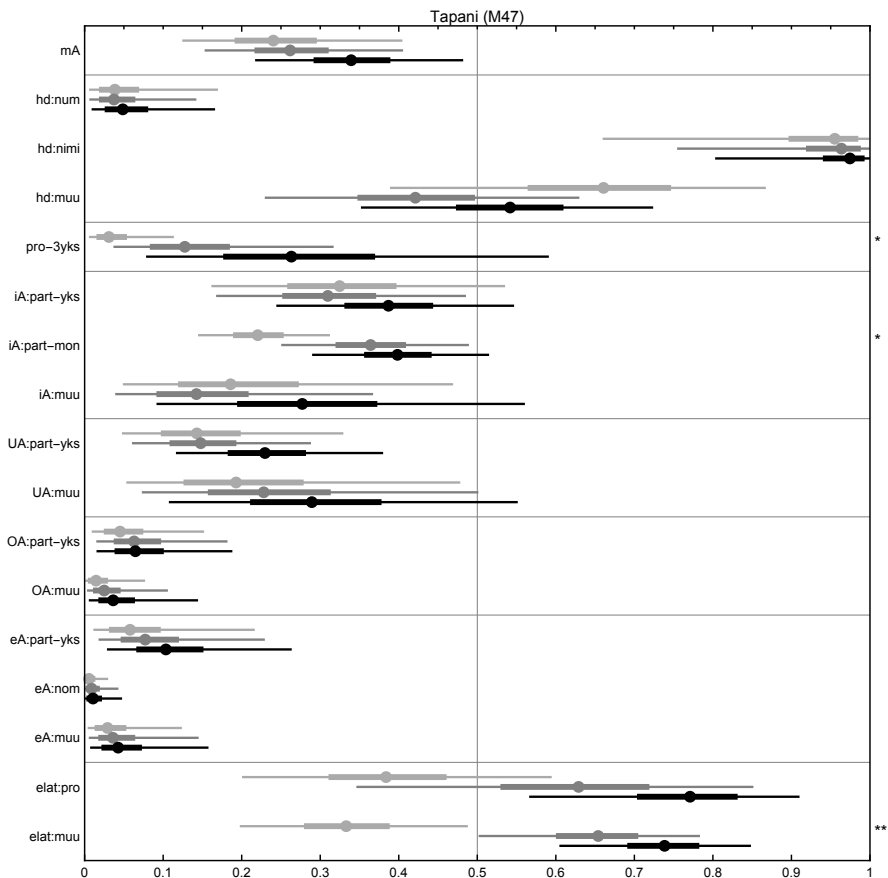
- (10) Haast: mitä katot telkkarista.
 Anneli: ömm, avaan television, silloin ku mull_on y- siihen sopivaa aikaa, ja, pujottelen kanavilla etsie et tuleeks mitään tuleeks mitään ai ei tuu no tulisko nyt mitää tunk tunk tunk tunk, asemat vaihtuu. aina mä merkitsen, aamul lehdestä, et mitä mä mahdollisestik katson, mut em mä ikinä noudatas sitä.
 Haast: mm.
 Anneli: Vallal linnake on mun suosikki nyt?
 Haast: ahaa,
 Anneli: ihan nolo et se on kaikkie muittenki ihmisten suosikki must se on tosi hyvä.
 Haast: ((nauradus)) okei, ((nauradus)) sul pitäis olla joku semmonem mitä muut ei katov vai,

Anneli: *ilmam muuta. eksklusiivinen, ainoastaan minä olen ymmärtänyt sen hienouden.* (2010-luvun haastattelu)

Anneli kertoo television katselustaan ja ilmaisee leikkillisesti harmitustaan siitä, että hänen suosikkiohjelmansa on myös suuren yleisön suosiossa eikä hän näin erotu masasta. Viimeisessä vuorossa hän hyödyntää jälleen samaa tehokeinoa, koodinvaihtoa (huom. sanavalintojen lisäksi esim. *minä olen ymmärtänyt* vs. *mä oon ymmärtänyt*) kuin jo nuorena ensimmäisessä haastattelussaan. Tämä viittaa siihen, että puhetyylissä on monenlaisia piirteitä, jotka voivat säilyä läpi vuosikymmenten.

5.4 Ei muutosta

Viimeiseksi tarkastelemme Tapanin idiolektia, joka eroaa kaikista muista siten, ettei siinä ole tapahtunut juuri tilastollisesti merkitsevää muutosta koko tutkitun 40 vuoden aikana – ainakaan tässä tutkimiemme piirteiden valossa. Pienen varauksen tähän

Kuvio 9.
Tapani (M47).

tulkintaan voi kuitenkin esittää, sillä yhdessä piirteessä (elatiivin loppuheitto muissa kuin lyhyissä pronominivartaloissa) muutos on merkitsevää ja kahdessa muussa melkein merkitsevää. Kaikissa tapauksissa on kyse muutoksesta puhekielestä yleiskieleen ja ajallisesti 1970-luvulta 1990-luvulle. Tapanin voisi siis sijoittaa myös samaan ryhmään Astan, Arjan ja Askon kanssa (ks. alalukua 5.2). Koska viitteet muutoksesta ovat kuitenkin Tapanin kohdalla näin vähäisiä, olemme päätyneet tarkastelemaan häntä erikseen. Hän erottuu muista myös siinä, että hänen kielellinen profiilinsa painottuu vahvemmin puhekielisiin variantteihin kuin kenenkään muun. Kuten kuvioista 9 voi havaita, variantin todennäköisyyttä kuvastavan janan mediaani sijoittuu yleiskieliselle puolelle puhekielisyys–yleiskielisyys-akselilla vain neljässä piirteessä jossain kolmesta haastattelusta. 1970-luvulta 1990-luvulle Tapanin elämässä ei tapahtunut kielenkäytön kannalta kovin merkittäviä muutoksia: hän oli siirtynyt ammattikoulun jälkeen teolliseen työhön, ja haastattelusta syntyy vaikutelma, että hän liikkui samoissa sosiaalisissa piireissä kuin nuoruudessaan. Voisi ajatella, ettei tällä työläistäustaisella puhujalla ole ollut erityistä syytä muuttaa puhetapaansa. Seuraavan 20 vuoden aikana tilanne on kuitenkin ollut toinen, sillä 1990-luvun haastattelun jälkeen Tapani oli kouluttautunut sairaanhoitajaksi ja vaihtanut hoitoalalle. Kouluttautuminen ja siitä seuraava sosiaalinen liikkuvuus voivat heijastua puhettavan huomattavanakin muuttumisena yleiskielen suuntaan (ks. Mustanoja 2011: 365–370), mutta Tapanin haastatteluvuorovaikutuksessa työtehtävien muutos ei siis näy ainakaan tutkimissamme piirteissä. Samansuuntaisia havaintoja on myös Eva Sundgrenilla (2004: 164–166), jonka tutkimilla eskiltunalaisilla ei ollut tapahtunut sosiaalisen nousun myötä juurikaan muutosta standardin suuntaan.

6 Yhteenvetoa ja keskustelua

Aiemmat paneelitutkimukset ovat jo osoittaneet, että idiolektit eivät ole muuttumattomia, vaan jonkinlainen muutos on jopa odotuksenmukaisempaa kuin muuttumattomuus (esim. Paunonen 2005b). Muutos ei myöskään rajoitu aikuisiän alkuun, vaan idiolekti voi muuttua vielä työvuosien jälkeenkin (Mustanoja 2011). Tutkimuksemme paitsi vahvistaa tämän havainnon myös tuo idiolektien reaaliaikaiseen tutkimukseen uuden näkökulman: tutkittava aikajänne on tässä tutkimuksessa harvinaislaatuinen pitkä, 40 vuotta, ja tarkastelupisteitä on kolme useimmille reaaliaikatutkimuksille tyyppillisen kahden sijaan. Lisäksi on syytä huomata, että myöskään käyttämämme bayesilaisista menetelmää ei ole aiemmin juuri sovellettu variaation ja kielenmuutoksen kuvaamiseen (ks. kuitenkin Mustanoja 2011).

Bayesilaisen tilastotieteen perusteet kehitettiin jo 1700-luvulla, mutta vasta tietokoneaika on mahdollistanut todellisiin aineistoihin perustuvan bayesilaisen analyysin. Klassisen tilastotieteen nollahypoteesiin¹³ perustuvat menetelmät ovat vielä nykyään-

13. Klassinen päättely lähtee liikkeelle niin sanotusta nollahypoteesista, jonka mukaan voidaan laskea todennäköisyyttä saada erilaisia tuloksia. Jos saatujen tulosten todennäköisyys nollahypoteesin mukaan on erittäin pieni, nollahypoteesi voidaan hylätä. Jos sen sijaan nollahypoteesi ei tule hylätyksi (ts. todennäköisyys ei ole erittäin pieni), ei mallinnetusta asiasta voida päätellä mitään. Nollahypoteesin hylkäämistä jättäminen ei siis esimerkiksi tarkoita, että nollahypoteesi pitäisi paikkansa. (Ks. esim. Mellin 1996: 157–163.)

kin laajemmin tunnettuja ja käytettyjä muun muassa siksi, että ne ovat usein laskennallisesti helpompia. Huomattava kuitenkin on, että klassisen eli frekventistisen koulukunnan menetelmien käyttö on rajatumpaa eivätkä nämä menetelmät välttämättä sovi tässä esitellyn kaltaisiin tutkimusasetelmiin, joissa a) aineistoa on kultakin puhujalta suhteellisen vähän ja osa piirteistä on erityisen harvafrekventtisiä, b) aineisto on luonteeltaan inhimillistä eikä ideaalista, sillä koeasetelmaa ei voida toistaa, ja c) tutkimuskysymykset ovat todennäköisyyden tulkinnan näkökulmasta arkikielisiä, samoin niihin etsittävät vastaukset. Muun muassa näistä syistä olemme toteuttaneet tutkimuksen tilastollisen osuuden bayesilaisia menetelmiä hyödyntäen.

Asetimme tutkimuksemme tavoitteeksi tarkastella, miten, milloin ja miksi idiolekti muuttuu – jos muuttuu. Jotta pystyisimme vastaamaan tähän kysymykseen, määrittelimme alkuun sen, mitä tarkoitamme idiolektilla ja idiolektin muutoksella. Näistä lähtökohdista tarkastelimme äänne- ja muotopiirteitä, jotka ovat jo aiemmissa tutkimuksissa osoittautuneet olennaisiksi Helsingin puhekielen variaation näkökulmasta. Analyysimme osoitti, että ainoastaan yhdellä yhdeksästä fokusyksilöstä ei ollut juuri tapahtunut tilastollisesti merkitsevää muutosta tutkitun 40 vuoden aikana.

Vertailemme muutoksia kahden ensimmäisen haastattelun välillä eli 1970-luvulta 1990-luvulle ja toisaalta toisen ja kolmannen välillä eli 1990-luvulta 2010-luvulle kävi ilmi, että muutos on ollut huomattavampaa aikuisiän alkupuolella (n. 20 ikävuodesta 40 vuoden ikään) kuin myöhemmässä keski-ikässä (n. 40 ikävuodesta 60 vuoden ikään). Useimmissa tapauksissa aikuisiän alkupuolelle sijoittuva muutos on ollut yleiskielistymistä, mikä on ymmärrettävää siinä valossa, että tutkittavat ovat siirtyneet opiskelusta työelämään. Toisaalta kaikki ovat nuoruudessaan olleet jo niin puhekielisiä, että puhekielen suuntaan ei juuri ole ollut liikkumavaraa. Muutos sinänsä ei ole itsestäänselvyys, kuten Tapanin esimerkki osoittaa, mutta kaikkineen se näyttää olevan idiolekteille tyypillisempää kuin stabiilius. Muutoksista huolimatta kaikkia tutkittavia voi pitää 1990-luvun haastatteluissakin varsin puhekielisinä.

Sen sijaan ne muutokset, jotka ovat tapahtuneet myöhemmin, ovat heterogeenisempia ja vähäisempiä, kun ajatellaan sekä muuttuneiden piirteiden määrää että muutoksen suuruusluokkaa kyseisten piirteiden kohdalla. Vaikka siirtymää opinnoista työelämään, kuten myös muita aikuistumiseen liittyviä muutoksia, voi pitää monella tapaa merkittävämpinä kuin useita ikävuosien 40 ja 60 välille sijoittuvia tapahtumia, on kuitenkin huomattava, ettei informanttiemme elämä ole ollut stabiilia myöskään tarkastelemamme aikajakson jälkipuoliskolla, 1990-luvulta 2010-luvulle. Näiden kahden aikapisteen välillä osa oli vaihtanut ammattia ja työpaikkaa ja pari siirtynyt osittain tai kokonaan eläkkeelle. Useiden perhe-elämässäkään oli tapahtunut muutoksia (esim. avioero). Näistä tapahtumista huolimatta vain osassa idiolekteista on tapahtunut tilastollisesti merkitsevää muutosta. Toisaalta ei ole syytä tehdä sellaista päätelmää, ettei muutos olisi mahdollinen, sillä neljässä idiolektissa muutosta on kuitenkin tapahtunut (ks. myös Mustanoja 2011: 347), kahdessa yleiskieliseen (Anneli ja Ari), kahdessa puhekieliseen suuntaan (Anita ja Antti).

Muutoksia tarkastellessamme olemme jossain määrin peilanneet niitä tutkittavien elämänvaiheisiin sekä haastatteluissa ilmi tulleisiin kielikäsitteisiin ja oman identiteetin kuvauksiin. Voi esimerkiksi olettaa, että useimmilla siirtymä opiskelusta työelämään

on vaikuttanut puhettavan hienoiseen yleiskielistymiseen, mutta myös haastattelutilanteella on voinut olla vaikutusta siihen, millaiseen rooliin tutkittava on kulloinkin asettunut. Todennäköistä on sekkin, että vahva identifioituminen helsinkiläisyyteen tai toisaalta tietoinen pyrkimys puhua yleiskielisesti näkyy puhettavassa. Vaikka tällainen yhteys kielellisten valintojen ja kielenulkoisten tekijöiden välillä on mahdollinen ja voi selittää kahden haastattelun välisiä eroja, se ei ole näin yksioikoinen, kuten nykysosiolinguistiikassa on toistuvasti muistutettu (esim. Eckert 2012). Tämä tuli esiin omassa aineistossamme esimerkiksi siinä, että informantti, joka on myöhemmällä aikuisiällä kouluttautunut sairaanhoitajaksi ja siirtynyt näin teollisuustyöstä toisenlaisiin työtehtäviin, ei ilmennä tätä muutosta puheessaan ainakaan tutkimissamme äänne- ja muotopiirteissä. On kuitenkin muistettava, että haastattelutilanteessa tavoitetaan vain osa yksilön kielenkäytöstä, eikä tämä tutkimus kerro sitä, miten tutkittavat ovat puhuneet ja puhuvat muissa tilanteissa.

Tutkimustuloksemme ovat kiinnostavia myös puhujien alueellisen taustan näkökulmasta. Voikin kysyä, mitä ne kertovat Helsingin puhekielen muutoksesta. Vaikka näin pienen puhujajoukon perusteella ei voi tehdä vahvoja yleistyksiä, voi kuitenkin todeta, että useimpien informanttien puhetapa on aikuisiässä yleiskielisempi kuin nuoruudessa. Tästä voi varovaisesti päätellä, ettei muutos yleiskielestä puhekielen suuntaan ole Helsingin puhekielessä niin voimakas kuin 1970-luvun nuorten kielen perusteella voisi ounastella. Iän myötä tapahtuvat muutokset siis hieman hidastavat yhteisöllistä muutosta eli tässä tapauksessa yhteisön puhekielistymistä (ns. *retrograde change*, ks. Buchstaller 2015: 466–471; ks. myös Kurki 2013). Tätä hypoteesia olisi kiinnostavaa testata nuoremman sukupolven eli 1970-luvulla syntyneiden informanttien eriaikaisia haastatteluja vertailemalla.

Tässä artikkelissa huomiomme kohteena on ollut muutoksen suunta, eivät yksittäiset piirteet ja niissä tapahtuneet muutokset. Kuvioita silmäilemällä voi kuitenkin nopeasti havaita, etteivät muutokset kosketa yhtä lailla kaikkia tutkittuja Helsingin puhekielen piirteitä vaan sen suhteen herkimpiä ovat *iA*-yhtymän edustus monikon partitiivissa (esim. *poikia* ~ *poikii*), yksilön 3. persoonan pronominin edustus (*hän* ~ *se*), elatiivimuodot muissa kuin yksitavuisissa pronominivartaloissa (*talosta* ~ *talost*) sekä MA-infinitiivin illatiivimuodot (*lukemaan* ~ *lukee(n)*). Jatkossa olisi kiinnostavaa tarkastella tarkemmin juuri näissä piirteissä meneillään olevaa muutosta laajentamalla tarkastelua myös muihin sukupolviin, joilta on käytettävissä reaaliaikaista aineistoa (ks. myös Kuparinen 2018; Kuparinen ym. 2019). Tarkempaa huomiota voisi kiinnittää myös useiden äänne- ja muotopiirteiden sisäiseen heterogeenisyyteen eli esimerkiksi siihen, miten eri lekseemiryhmät varioivat *hd*-yhtymän suhteen eri tavoin.

Yksilön puhettavaan liittyvät ajalliset muutokset eivät rajoitu vain kielen äänne- ja muototasolle, vaan ne koskettavat myös esimerkiksi prosodiaa. Tämä osa-alue kaipaakin lisätutkimusta. Kiinnostavia jatkotutkimusaiheita ovat esimerkiksi äänenkorkeudessa (Fo) tapahtuneet muutokset sekä niiden yhteys narinan lisääntymiseen. Samoien puhujien eriaikaisissa tallenteissa huomio kiinnittyy myös puhenopeudessa tapahtuneisiin muutoksiin.

Laaja-alaisellakaan tutkimuksella ei ole mahdollista tavoittaa idiolektin koko kuvaa – puhumattakaan idiolektin muutoksen kokonaiskuvasta. Valitsemamme näkökulma,

jossa kolmea tutkimushaastattelua tarkastellaan erityyppisten piirteiden kautta ja bayesilaisia tilastomenetelmiä hyödyntäen, pystyy kuitenkin avaamaan uusia näkökulmia siihen, mitä idiolekti ja sen muutos tarkoittavat.

Lähteet

Ainesto

Helpuhe = Helsingin puhekielen pitkittäiskorpus (1970, 1990, 2010) [puhekorpus]. Kielipankki. Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Kotimaisten kielten keskus, & Paunonen, Heikki (2014). Saatavilla <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2014073041>.

Kirjallisuuslähteet

- AINIALA, TERHI – LAPPALAINEN, HANNA 2010: Miten Helsingistä puhutaan? – *Virittäjä* 114 s. 71–107.
- ASIKAINEN, ANNIINA 2018: ”Et kyl mä nyt uskosin et mun puheesta niinku tolkun saa ja sehän nyt pitäs riittää”. *Kieli ja kieliasenteet työelämässä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- BAAYEN, R. HARALD – DAVIDSON, DOUGLAS J. – BAAYEN, DOUGLAS M. – BATES, R. M. 2008: Mixed-effects modeling with crossed random effects for subjects and items. – *Journal of Memory and Language* 59 s. 390–412. <https://doi.org/10.1016/j.jml.2007.12.005>.
- BUCHSTALLER, ISABELLE 2015: Exploring linguistic malleability across the life span. Age-specific patterns in quotative use. – *Language in Society* 44 s. 457–496. <https://doi.org/10.1017/S0047404515000391>.
- BUCHSTALLER, ISABELLE – KRAUSE, ANNE – AUER, ANJA – OTTE, STEFANIE 2017: Levelling across the life-span? Tracing the face vowel in panel data from the North East of England. – *Journal of Sociolinguistics* 21 s. 3–33. <https://doi.org/10.1111/josl.12227>.
- CHAMBERS, J. K. 2009: *Sociolinguistic theory. Linguistic variation and its social significance*. Tarkistettu painos. Oxford: Blackwell.
- ECKERT, PENELOPE 2012: Three waves of variation study. The emergence of meaning in the study of sociolinguistic variation. – *Annual Review of Anthropology* 41 s. 81–100. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-092611-145828>.
- EROLA, JANI 2010: Luokkarakenne ja luokkiin samaistuminen Suomessa. – Jani Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* s. 27–44. Helsinki: Gaudeamus.
- GELMAN, ANDREW 2006: Prior distributions for variance parameters in hierarchical models. – *Bayesian Analysis* 1 s. 515–534. <https://doi.org/10.1214/06-BA117A>.
- GELMAN, ANDREW – CARLIN, JOHN B. – STERN, HAL S. – RUBIN, DONALD B. 2003: *Bayesian data analysis. Texts in statistical science*. Toinen painos. Boca Raton: Chapman & Hall/CRC.
- GREGERSEN, FRANS – JENSEN, TORBEN JUEL – PHARAO, NICOLAI 2018: Comparing speech samples. On the challenge of comparability in panel studies of language change in real time. – Suzanne Evans Wagner & Isabelle Buchstaller (toim.), *Panel studies of variation and change* s. 155–180. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315696591>.

- KUNNAS, NIINA 2007: *Miten muuttuu runokyllien kieli? Reaaliaikatutkimus jälkitaavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- KUPARINEN, OLLI 2018: Infinitiivien variaatio ja muutos Helsingin puhekielessä. – *Virittäjä* 122 s. 29–52. <https://doi.org/10.23982/vir.65310>.
- KUPARINEN OLLI – MUSTANOJA LIISA – PELTONEN JAAKKO – SANTAHARJU JENNI – LEINO UNNI-PÄIVÄ 2019: Muutosmallit kolmen aikapisteen pitkittäisaineiston valossa. – *Sananjalka* 61 s. 30–56. <https://doi.org/10.30673/sja.80056>.
- KURELA, JOHANNA 1996: *Intensiteettiadverbit Helsingin puhekielessä 1970- ja 1990-luvulla*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2013: Näennäisaikametodi ja muutosmallit. – *Sananjalka* 55 s. 202–212.
- LAASANEN, MIKKO 2016: Näennäisaikametodin taustaoletusten teoreettista tarkastelua. – *Virittäjä* 120 s. 5–83.
- LABOV, WILLIAM 1966: *The social stratification of English in New York city*. Washington: Center for Applied linguistics.
- 1994: *Principles of linguistic change. Volume I: Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MAEGAARD, MARIE – JENSEN, TORBEN JUEL – KRISTIANSSEN, TØRE – JØRGENSEN, JENS NORMANN 2013: Diffusion of language change. Accommodation to a moving target. – *Journal of Sociolinguistics* 17 s. 3–36. <https://doi.org/10.1111/josl.12002>.
- MATILAINEN, RIITTA 1974: *Paikallissijojen loppuheitto Helsingin puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- MELLIN, ILKKA 1996: *Johdatus tilastotieteeseen. 2. kirja. Tilastotieteen jatkokurssi*. Helsingin yliopisto. Tilastotieteen laitos. Helsinki.
- MENDOZA-DENTON, NORMA – HAY, JENNIFER – JANNEDY, STEFANIE 2003: Probabilistic sociolinguistics. Beyond variable rules. – Rens Bod, Jennifer Hay & Stefanie Jannedy (toim.), *Probabilistic linguistics* s. 97–138. Cambridge: The MIT Press.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä*. Acta Universitatis Tampensis 1605. Tampere. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8417-9>.
- NAUMANEN, PÄIVI – SILVENNOINEN, HEIKKI 2010: Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. – Jani Erola (toim.), *Luokaton suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* s. 67–88. Helsinki: Gaudeamus.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986: *Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- O'DELL, MICHAEL 2003: *Intrinsic timing and quantity in Finnish*. Acta Universitatis Tampensis 979. Tampere: Tampere University Press.
- PALANDER, MARJATTA 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2016: Savolaismurteen muutos. Kahden sukupolven seitsenvuotiaiden puhekieli. – *Sananjalka* 58 s. 89–111.
- PAUNONEN, HEIKKI 1995 [1982]: *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen*

- historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1995: Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä. – *Virittäjä* 99 s. 501–531.
- 2005a: Helsingiläisiä puhujaprofileja. – *Virittäjä* 109 s. 162–200.
- 2005b: Totta vai toiveajattelua. Näennäisaikainen muutos todellisen muutoksen kuvastajana. – Johanna Vaattovaara, Toni Suutari, Hanna Lappalainen & Riho Grünthal (toim.), *Muuttuva muoto. Kirjoituksia Tapani Lehtisen 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 13–53. Kieli 16. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2006: Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. – Kaisu Juusela & Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä* s. 13–99. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- PAUNONEN, HEIKKI – PAUNONEN, MARJATTA 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. Helsinki: WSOY.
- RICKFORD, JOHN – PRICE, MACKENZIE 2013: Girlz II women. Age-grading, language change and stylistic variation. – *Journal of Sociolinguistics* 17 s. 143–179. <https://doi.org/10.1111/josl.12017>.
- SANKOFF, GILLIAN 2018: Before there were corpora. The evolution of the Montreal French project as a longitudinal study. – Suzanne Evans Wagner & Isabelle Buchstaller (toim.), *Panel studies of variation and change* s. 21–52. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315696591>.
- SANKOFF, GILLIAN – BLONDEAU, HÉLÈNE – CHARITY, ANNE 2001: Individual roles in a real-time change. Montreal (r->R) 1947–1995. – Hans Van De Velde & Roeland van Hout (toim.), *r'atics. Sociolinguistic, phonetic and phonological characteristics of /r/* s. 141–157. *Etudes & Travaux* no 4. Bruxelles: Institut des Langues Vivantes et de Phonétique.
- SORSAKIVI, MERJA 1982: Infinitiivijärjestelmän muutoksia lasten kielessä. – *Virittäjä* 86 s. 377–391.
- SPIEGELHALTER, DAVID – RICE, KENNETH 2009: Bayesian statistics. – *Scholarpedia* 4 (8): 5230. http://www.scholarpedia.org/article/Bayesian_statistics (3.11.2017).
- SUNDGREN, EVA 2004: *Språklig variation och förändring. Exemplet Eskilstuna*. Lund: Studentlitteratur.
- TAGLIAMONTE, SALI A. 2006: *Analysing sociolinguistic variation*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511801624>.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: ”Meän tapa puhua”. *Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VUOLLE, MARJUT 2016: ”Et etutöölöläisenä se Taka-Töölöki oli vähä ku ulkomaille menis”. *Töölön paikkanimet 1970-, 1990- ja 2010-luvuilla*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- WAGNER, SUZANNE EVANS – BUCHSTALLER, ISABELLE (toim.) 2018: *Panel studies of variation and change*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315696591>.

How and when does an idiolect change? Change in the idiolects of Finnish speakers in Helsinki and methods for studying the change

This study concerns real-time change and variation at the individual level. The focus is on nine informants born in the 1950s who have been interviewed three times, in the 1970s, 1990s and 2010s. The database is part of The Longitudinal Corpus of Finnish Spoken in Helsinki. The aim is to find out whether informants' language use has changed during this time period on the level of phonological and morphological variables. Altogether 17 variables have been chosen for analysis. The variability and change of these variables are evaluated using Bayesian statistics. Bayesian analysis enables the illustration of an error margin in the idiolect studies. With its help, it is possible to describe the occurrence of each chosen variable on both an individual and a group level at the same time.

The results show that tendencies and changes in language use are partly shared, partly individual. The majority of the idiolects studied have changed over the period of 40 years, and changes have been greater from the 1970s to the 1990s than from the 1990s to the 2010s; only one idiolect can be considered stable. In most of the cases, the proportion of the standard variants have increased from youth (1970s) to adulthood (1990s). Variation and change are discussed in the light of those changes that have taken place in individuals' lives and the language attitudes they present in their interviews.

Miten ja milloin yksilön kieli muuttuu? Helsinkiläisidioletkien muutos ja muutoksen tutkimuksen menetelmät

Artikkelissa tarkastellaan helsinkiläispuhujien idiolektin muutosta 40 vuoden aikajänteellä. Kyseessä on sosiolingvistinen reaaliaikatu tutkimus, jossa yhdeksää 1950-luvulla syntynyttä puhujaa on haastateltu kolme kertaa: 1970-, 1990- ja 2010-luvulla. Haastattelut ovat osa Helsingin puhekielen pitkittäiskorpusta. Analyysin kohteeksi on valittu yhteensä 17 äänne- ja muotopiirrettä, joita on tarkasteltu myös aiemmissa Helsingin puhekielen variaatiota koskevissa tutkimuksissa. Tutkimusaineiston mallinnuksessa ja muutoksen arvioimisessa käytetään bayesilaisia tilastomenetelmiä.

Tulokset osoittavat, että muutos on tavallisempaa kuin idiolektin säilyminen muuttumattomana. Koko aineiston näkökulmasta muutos on ollut suurempaa kahden ensimmäisen kuin kahden jälkimmäisen haastattelun välillä; useimmissa tapauksissa muutos on ensimmäisen ja toisen haastattelun välillä tapahtunut puhekielestä yleiskielen suuntaan. Jälkimmäisellä jaksolla muutokset ovat olleet heterogeenisempiä ja pienempiä, mutta niitä on silti tapahtunut. Ainoastaan yksi tutkituista idiolekteista näyttää olevan 40 vuoden ajanjaksolla melko muuttumaton: siinä muutokset olivat niin vähäisiä, ettei tällä aineistolla saatu varmuutta muutoksen suunnasta. Muutossuuntia tarkasteltaessa pohditaan elämänvaiheiden ja haastatteluista ilmenevien kieli- asenteiden merkitystä idiolektissa tapahtuneiden muutosten tai sen muuttumattomuuden selittäjinä.

Kirjoittajien yhteystiedot (addresses):

etunimi.lappalainen@helsinki.fi

etunimi.mustanoja@tuni.fi

etunimi.odell@tuni.fi

Hanna Lappalainen on suomen kielen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa, Liisa Mustanoja suomen kielen yliopistonlehtori Tampereen yliopistossa ja Michael O'Dell fonetiikan lehtori Tampereen yliopistossa.